

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ
UNIVERSITY OF PISA
DEPARTMENT OF LAW

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ
ПРАВ ОСОБИ ТА ПРАВ НА ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ
В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ**

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
(13 квітня 2023 р., Ужгород-Піза)*

Ужгород-Піза, 2023

Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (13 квітня 2023 р., Ужгород-Піза) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. С.Б. Булеци, М.В. Менджул. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2023. 100 с.

ISBN 978-617-8321-03-1

У науковому збірнику опубліковано матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації», що відбулася 13 квітня 2023 р. у змішаному форматі на базі двох університетів – Ужгородського національного університету та Університету Пізи.

Для наукових та науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, студентів правничого напрямку, юристів-практиків, усіх, хто цікавиться питаннями юриспруденції.

*Рекомендовано до друку Вченою радою юридичного факультету
Ужгородського національного університету
(протокол № 9 від 20 квітня 2023 року)*

Редакційна колегія:

Рогач О.Я. – проректор із науково-педагогічної роботи ДВНЗ «УжНУ», д.ю.н., професор; **Лазур Я.В.** – декан юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ», д.ю.н., професор; **Булеца С.Б.** – завідувач кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ», д.ю.н., професор; **Енза Пеллекія** – проректор з питань згуртованості університету та права на вищу освіту Університету Пізи; **Франческо дал Канто** – професор кафедри конституційного права, факультету права, Університету Пізи; **Леонардо Паскуалі** – завідувач кафедри міжнародного права, факультету права, Університету Пізи; **Заборовський В.В.** – д.ю.н., проф. кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»; **Менджул М.В.** – д.ю.н., проф., проф. кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»; **Чепис О.І.** – к.ю.н., доц., доц. кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»; **Ревуцька І.Е.** – к.ю.н., доц., доц. кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»; **Стойка А.В.** – асистент кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»; **Тегза А.В.** – ст. лаборант кафедри кримінального права та процесу ДВНЗ «УжНУ».

Міжнародна науково-практична конференція проведена в рамках проекту «Права на віртуальні активи та особисті немайнові права в епоху цифровізації», що фінансується Міністерством освіти і науки України.

Оргкомітет Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації» може не поділяти думки учасників. Відповідальність за зміст і достовірність поданого матеріалу несуть автори та їхні наукові керівники.

ЗМІСТ

Барабаш О. О. Право інтелектуальної власності у світлі розвитку штучного інтелекту: зарубіжний досвід	5
Біленька О. О. Припинення шлюбу в умовах воєнного стану в Україні	11
Булеца С. Б. Поняття віртуальної власності	15
Галілей І. О. Становлення та розвиток конкубінату: від зародження до сьогодення	21
Демедюк С. В. Стійкість системи кібербезпеки та її правове забезпечення в Україні	26
Добкіна К. Р. Впровадження медіації в Україні	32
Заборовський В. В. Електронне досье адвоката як надійний механізм реалізації принципу конфіденційності здійснення адвокатської діяльності	40
Куричак Т. Т. Зміни у нотаріальних послугах в умовах цифровізації та війни в Україні	45
Маркович О. В. Окремі аспекти новел сімейного законодавства України в умовах воєнного стану	49
Мегеш К. К. Міжнародно-правове регулювання припинення шлюбу	57
Медвідь Д. Д. Шлюбний договір в Україні: проблеми та перспективи укладання	62
Менджул М. В. Особливості оспорування факту батьківства після смерті	69
Петрус А. В. Визначення місця проживання дитини у сімейному праві: практичні аспекти та застосування принципу «найкращі інтереси дитини»	73

Попович К. Г. Реалізація права на землі в умовах введення правового режиму воєнного стану на території України	79
Ревуцька І. Е. Електронні форми реєстрації сімейного життя	82
Холмогорова Л. В. Відкриття позовного провадження в цивільному процесі України в радянські часи	87
Чепис О. І. Морально-етичні аспекти використання патріотичної тематики в об'єктах інтелектуальної власності	93

Барабаш Ольга Олегівна

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри загально-правових дисциплін

Інституту права

Львівського державного університету внутрішніх справ

(Львів, Україна)

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-2666-9696>

Scopus Author ID: 57194699372

kolibri1961@ukr.net

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СВІТЛІ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Бурхливий розвиток технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) увиразнює низку проблемних питань у сфері права інтелектуальної власності. Сьогодні ШІ стає не тільки інструментом для творчості в руках людини, а й, власне, «творцем», що створює твори за мінімальної участі людини. Так, з'являються численні програми, що перетворюють фотографії в картини, створюються музичні твори зі зразків у вибраному стилі. Тому сьогодні перед усіма цивілізованими країнами стоїть головне питання: як бути з результатами, створеними ШІ чи за його допомогою?

Наприклад, у 2020 році китайський суд став на бік компанії Tencent Technology, вказавши на те, що стаття, створена ШІ, відповідає вимогам оригінальності, необхідним для визнання авторського права на цей матеріал. Також 2015 року китайська компанія Tencent Technology розробила програмний комплекс з ШІ – Dreamwriter, який генерує аналітичні статті з урахуванням даних фінансових ринків. Статті публікуються на сайті компанії із згадкою про те, що матеріал створений роботом Tencent Dreamwriter. У 2018 році інша китайська компанія без дозволу

скопіювала та опублікувала текст однієї зі статей з позначкою про те, що текст згенерований роботом Tencent Dreamwriter [1]. Відповідач виходив із того, що результат, створений штучним інтелектом, не має автора у традиційному розумінні, а також може вважатися суспільним надбанням, відповідно, використовуватись вільно. Суд же зазначив, що матеріал відповідає вимогам оригінальності та новизни, які необхідні для визнання його як такого, що охороняється авторським правом.

А 2021 року винахідник Стівен Талер домогся перегляду рішення австралійського комісара з патентів про те, що машина не може вважатися винахідником, ініціювавши в такий спосіб широку глобальну дискусію про можливості визнання ШІ винахідником [2]. Передісторія була така: Стівен Талер створив систему ШІ – DABUS, здатну самостійно створювати винаходи. Система ж «винайшла» вдосконалений контейнер для зберігання продуктів харчування та аварійну сигнальну лампу. Талер подав патентні заявки на винаходи системи всьому світу, вказавши як єдиний винахідник саму систему ШІ, але практично скрізь (крім Південно-Африканської Республіки) його заявки відхилили на підставі того, що винахідником має бути людина. Комітет з патентів Австралії також відхилив заявку, проте Талер звернувся до суду й домогся перегляду рішення. Суд вказав на необхідність перегляду рішення та причин відмови у визнанні ШІ винахідником. Проте 14 квітня 2022 року у справі *Commissioner of Patents v Thaler* [3] Федеральний суд Австралії в повному складі ухвалив, що пристрій зі штучним інтелектом таки не може вважатися винахідником. Суд звернув особливу увагу на те, що, виходячи з Патентного закону Австралії 1990 року, його мови, структури, історії, а також намірів законодавця, «дійсним винахідником» може бути лише правоздатна особа [4]. Суд розглянув слово «винахідник» у значенні особи, що створює або розробляє продукт і наголосив на необхідності наявності людського втручання при створенні винаходів, принагідно вказавши на те, що винахід виникає «щодо фізичної особи чи фізичних осіб» [3].

Незважаючи на наведені вище приклади, говорити про повну заміну людини у сфері створення творчого чи інтелектуального

результату поки що немає достатніх підстав. Технології ІІІ відрізняються значною різноманітністю, що передбачає і різний ступінь участі людини в їхньому функціонуванні. Однак на сьогодні поки важко уявити ІІІ, що діє абсолютно автономно від людини (імовірно, це стане можливим під час створення так званого «загального ІІІ», якого поки нема).

Зростаюча автономність систем ІІІ сприяє зниженню ступеня участі людини у процесі створення творчого результату. Іноді така участь може бути мінімальною і полягати в натисканні тих чи тих клавіш. Але як мінімум завжди є задум чи ідея твору і виходить вона саме від людини, тому, на нашу думку, можна говорити про наразі завжди наявний людський внесок у створення творчих результатів ІІІ. У зв'язку із цим у правовому полі виникають питання визначення обсягу творчої участі людини у творах, створюваних за допомогою ІІІ, ступеня автономності систем ІІІ, виявлення конкретної особи, якій мають належати права на результат.

З точки зору тих об'єктів, які можуть бути створені ІІІ або за його допомогою, вони можуть бути класифіковані за ступенем участі людини від мінімального (коли роль людини полягає в натисканні кнопки або відборі підсумкового варіанта з безлічі створених) до максимального (коли роль людини є визначальною). З огляду на це, автори пропонують класифікацію, у межах якої виокремлюють: об'єкти, що створюються ІІІ під прямим керуванням людини та/або зі значним людським внеском; об'єкти, що створюються незалежно від людини і поділяються на об'єкти, створені ІІІ, який спочатку розроблений саме для створення таких творів, та об'єкти, створені ІІІ, який розроблено для інших цілей, але самостійно навчився і створив конкретні результати [5]. Подібну різноманітність потрібно враховувати у рамках розробки підходу до регулювання ІІІ в контексті права інтелектуальної власності. Особливу увагу варто звернути на те, чи була система спочатку розроблена для мети створення творів або створений об'єкт є результатом її автономних процесів.

Говорячи про авторське право, слід зазначити, що початковою його ідеєю була можливість захисту прав автора та надання

авторові можливості заробляти у своїй творчості [6]. У випадку з ШІ говорити про захист його прав, звичайно, не доводиться, але економічна складова є. Так, необхідно підтримувати його функціонування, оновлення тощо, що вимагає значних фінансових вливань. У зв'язку із цим визначення правовласника (розробник чи користувач або розробник і користувач) видається ще більш актуальним. Навіть більше, очевидна та майнова цінність самих творів, що створені ШІ або за його допомогою. Так, наприклад, «Портрет Едмона Беламі» було продано на аукціоні Christie's за 432 тис. дол. (початкова ціна була 7-10 тис. дол.) [7].

Існує кілька концепцій щодо того, за ким варто визнавати права на твір, створений ШІ або за допомогою ШІ. Так, правовласником може бути визнано творця (розробника) – того, хто створює саму систему ШІ, користувача – того, хто забезпечує застосування певних параметрів у рамках роботи системи та налаштовує її для отримання результату, або обидві ці особи у співавторстві. Імовірно, якщо йдеться про ШІ, який створений для подальшого використання іншими особами (не розробниками), які й визначатимуть та закладатимуть параметри створюваних об'єктів, то автором має визнаватись особа, яка визначає ці параметри (користувач), оскільки результат відображає індивідуальний, творчий вибір саме користувача, а не розробника.

Як приклад можна навести нейронну мережу GauGAN, яка перетворює схематичні начерки у повноцінні малюнки згідно з обраними користувачем параметрами [8]. Саме користувач визначає параметри, стиль, жанр майбутніх об'єктів, корегує налаштування під час роботи ШІ для досягнення конкретного результату, вибирає підсумковий варіант серед різних створених творів. Розробник у цьому випадку є творцем інструмента подібно до творця текстового редактора або фотоапарата.

Однак потрібно враховувати, що ШІ все ж таки набагато складніший, ніж текстовий редактор або фотоапарат, більше того, ШІ здатний до самонавчання, самоорганізації та самовдосконалення. Якщо текстовий редактор взагалі не бере участі у створенні результату, то про ШІ такого сказати не можна. Тому у випадку

зі ІІІ результат найчастіше залежить не тільки від людини, яка заклала параметри, а й від людини, яка створила технічні засоби. З огляду на це, співавторство справді може видаватися логічним розв'язком проблеми. Однак тут може виникнути питання щодо спільних дій, єдиних цілей та домовленостей співавторів. Наприклад, з погляду вітчизняного права, співавтори повинні спільно працювати над результатом або мати третю особу, яка буде курирувати їхню роботу, а також мати єдині цілі й дотримуватись домовленостей між собою. При створенні системи ІІІ розробники не мають на меті створення конкретного результату конкретним користувачем і найчастіше взагалі не знають, хто використовуватиме систему.

Саме автором-людиною формується загальна концепція, задум твору на першому етапі, іде наступна робота, здійснюється «творчий, вільний вибір», який виявляється реалізованим у закінченому результаті, а також проводиться редагування отриманих результатів [9]. Щобільше, саме людина вибирає той самий фінальний варіант з усіх отриманих результатів, виходячи з власного розуміння цінності кожного з варіантів.

Отже, у тих випадках, коли можна простежити та визначити внесок людини, що реалізується як «творчий, вільний вибір» автора, можна говорити про охорону таких творів. При цьому критично важливо враховувати ступінь людського втручання, рівень автономності систем ІІІ, а також походження застосовуваних наборів даних, використовуваних матеріалів та їх захищеність авторським правом. Саме тому як висновок наведемо положення Резолюції № 2020/2015 Європарламенту, яке наголошує, що технології ІІІ можуть ускладнювати відстеження наявних прав на інтелектуальну власність та їх дію щодо результатів, створених ІІІ, що перешкоджає отриманню справедливої винагороди авторами-людьми, чий оригінальні роботи використовуються для роботи ІІІ (п. D) [10].

Список використаної літератури:

1. Базові аспекти цифровізації та їх правове забезпечення : монографія / за ред. К. В. Єфремової. Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 180 с.
2. ШІ не буде винахідником: Верховний суд США відхилив позов вченого. *Судово-юридична газета*. 2023. 30 квіт. <https://sud.ua/uk/news/abroad/268977-ii-ne-budet-izobretatelem-verkhovnyy-sud-ssha-otklonilsk-uchenogo> (дата звернення: 03.05.2023).
3. Commissioner of Patents v. Thaler, FCAFC 62 (2022) / Federal Court of Australia. URL: <https://jade.io/article/912670> (viewed on 03.05.2023).
4. Full Federal Court says no to AI inventors. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=243c3c19-c68e-4118-b7ae-95592e4ad523> (viewed on 03.05.2023).
5. Залевський С. В. Правосуб'єктність штучного інтелекту в сфері права інтелектуальної власності: цивільно-правові проблеми. *ЛОГОС. ONLINE*. 2020. № 16 (December). URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.16.51.html> (viewed on 03.05.2023).
6. Харитонов Є., Харитонova О. Правовідносини та штучний інтелект: «суб'єктивізація» об'єкту. Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження : матер. Третьої наук.-практ. конф. (Київ, 21 листоп. 2019 р.) / упоряд. В. М. Фурашев та ін. Київ : Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, 2019. С. 23–26.
7. A portrait created by AI just sold for \$432,000. But is it really art? URL: <https://www.theguardian.com/artanddesign/shortcuts/2018/oct/26/call-that-art-can-a-computer-be-a-painter> (viewed on 03.05.2023).
8. Неймережі: що це таке і де застосовується. *MaxNet.ua*. URL: <https://maxnet.ua/blog/neyroseti-hto-eto-takoye-i-gde-primenyayetsya/> (viewed on 03.05.2023).
9. Trends and Developments in Artificial Intelligence. Challenges to the Intellectual Property Rights Framework. Final report. URL: https://www.ivir.nl/publicaties/download/Trends_and_Developments_in_Artificial_Intelligence_Cover-ToC-and-ExecSummary-EN-and-FR.pdf (viewed on 03.05.2023).
10. Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text (дата звернення: 03.05.2023).

Біленька Олександра Олександрівна
*Студентка 1го курсу магістратури
Спеціальності Міжнародне право
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Науковий керівник:
Менджул Марія Василівна
*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Війна вносить свої корективи і це знайшло своє відображення у врегулюванні питання про розірвання шлюбу подружжям, яке має спільних неповнолітніх дітей або майновий спір.

Тому, незважаючи на воєнний стан в Україні, право на розірвання шлюбу не може бути обмежене. Діють ті ж самі норми та правила, що й до 24 лютого 2022 року [1].

Що стосується документів для розірвання шлюбу, то потрібно подати паспорт, спільну заяву від подружжя та свідоцтво про шлюб.

Не можна подати на розлучення, коли дружина вагітна або у подружжя є дитина віком до одного року. Розірвання шлюбу за таких обставин можливе лише в дуже рідкісних випадках з ініціативи дружини (моральне або фізичне насильство в сім'ї тощо).

Якщо у пари немає неповнолітніх дітей і обоє згодні розірвати шлюб, розлучитися можна в органах реєстрації актів цивільного стану. Заяву в позасудовому порядку (через органи Реєстрації

актів цивільного стану) можна подати онлайн. Але для завершення процедури подружжю все одно доведеться відвідати Органи реєстрації актів цивільного стану офлайн.

Розірвання шлюбу оформляється протягом місяця з дня подачі заяви до Органу реєстрації актів цивільного стану. Мешканці окупованих населених пунктів та територій, на яких ведуться бойові дії, наразі не мають можливості подати таку заяву, оскільки місцеві Органи реєстрації актів цивільного стану не працюють.

Якщо Орган реєстрації актів цивільного стану не працює, можна подати заяву онлайн або надіслати її поштою до іншого РАЦСу. Відповідно до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: розлучення можна оформити у будь-якому відділі Реєстрації актів цивільного стану [2].

Вартість процедури становить 0,5% неоподаткованого мінімуму доходів громадян [3].

Розірвання шлюбу, якщо один з подружжя перебуває на окупованій території. До початку повномасштабної війни це питання вирішувалося наступним чином: один з подружжя приїжджав до найближчого міста на підконтрольній Україні території та подавав нотаріально завірену заяву до РАЦСу про розірвання шлюбу. Потім передавав цю заяву другому з подружжя і повертався додому.

Якщо обоє з подружжя, перебуваючи за кордоном бажають розірвати шлюб та не мають спільних неповнолітніх дітей, заява про розірвання шлюбу може бути подана до найближчої консульської установи України.

Зразок як написати заяву можна отримати одразу на місці. При собі необхідно мати паспорти, ідентифікаційні коди та оригінал свідоцтва про шлюб.

Якщо подружжя має спільних дітей або одна зі сторін не придатна для розірвання шлюбу, ці спори вирішуються в судовому порядку на території України.

Тож подружжю доведеться повернутися на Батьківщину або ж знайти адвоката, який подасть позов від їхнього імені та захистить інтереси у суді. Для цього необхідно правильно оформити довіреність.

Щодо розірвання шлюбу, якщо один з подружжя перебуває на окупованій території, то тут є наступні особливості: один з подружжя має під'їхати до найближчого міста на підконтрольну Україні територію і оформити нотаріально засвідчену заяву до Органу реєстрації актів цивільного стану про розірвання шлюбу. Після того він має передати цю заяву іншому з подружжя і повертатися додому [4].

Якщо за законом пара може розлучитися лише у судовому порядку, насамперед необхідно визначити суд, до якого ви можете звернутися.

За загальним правилом, позов про розлучення подають в суд за зареєстрованим місцем перебування відповідача.

Проте є випадки, коли позов можна подати до суду за своїм місцем перебування:

- особа утримує неповнолітніх дітей;
- через стан здоров'я або з інших поважних причин особа фізично не може під'їхати до місця проживання відповідача.

Розірвати шлюб з іноземцем через Реєстрацію актів цивільного стану або у суді.

У разі розірвання шлюбу через Орган реєстрації актів цивільного стану, іноземець повинен скласти заяву про розірвання шлюбу, завірити її у нотаріуса та надіслати партнеру. Після цього партнер перекладає заяву на українську мову, нотаріально засвідчує її та подає до РАЦСу.

У разі розлучення через суд варто проаналізувати, чи існує міжнародний договір між Україною та країною громадянства чоловіка/дружини і як він регулює питання розірвання шлюбу. Наприклад, якщо особа перебуває у шлюбі з поляком, то розірвати шлюб доведеться в Польщі за місцевим законодавством.

Якщо такого договору немає, то необхідно керуватися Законом України «Про міжнародне приватне право».

Розірвати шлюб з іноземцем в Україні можна, якщо на території нашої держави відповідач має зареєстроване місце проживання чи перебування, а також якщо шлюб укладався в Україні [5].

В інших випадках, доведеться звертатися до суду тієї країни, де був укладений шлюб.

Таким чим, можна зробити висновок, що тема розлучення є для нас актуальною навіть під час воєнних дій на території України. Воєнний стан не є перешкодою для розлучення, тож розірвати шлюб можна, як і раніше, лише через органи державної реєстрації актів цивільного стану та суд.

Список використаної літератури:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 29.09.2022, №389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015, № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 17.11.2022).
2. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні від 18.10.2000 № 52/5. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18 жовтня 2000 р. за № 719/4940. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення 17.11.2022).
3. Про державне мито: Декрету Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 року № 7-93 «Про державне мито». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 13, ст.113. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93#Text> (дата звернення 17.11.2022).
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 26, ст.89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення 17.11.2022).
5. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005, № 32, ст.422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення 17.11.2022).

Булеца Сібілла Богданівна,
докторка юридичних наук,
професорка, завідувачка кафедри
цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9216-0033>

ПОНЯТТЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Віртуальна власність розглядається у широкому та у вузькому сенсі. Віртуальна власність у широкому розумінні відноситься до електронного запису з властивостями, існуючими в мережевому просторі, включаючи саму віртуальну мережу, яка включає облікові записи та елементи онлайн-ігор. Віртуальну власність розглядають як стійкий комп'ютерний код, що зберігається у віддаленій ресурсній системі, де одній або більше особам надаються певні повноваження щодо управління комп'ютерним кодом, зокрема відстороняти всіх інших людей [1, с. 142]. Віртуальну власність в онлайн-іграх розглядають як запис у базі даних, розташований на сервері, який дає змогу комп'ютерному монітору учасника відображати картинку, які вже наявні у програмному забезпеченні [2, с. 37]. Він обмежується ігровими ресурсами, якими користувачі можуть керувати в онлайн-іграх, включаючи облікові записи та предмети онлайн-ігор, та включає гроші в онлайн-іграх.

Цікавим є досвід Китаю про місце віртуальної власності в цивільному законодавстві, яке почалося в 2003 році з цивільного позову, поданого користувачем онлайн-гри під назвою «Червоний місяць». У цьому позові позивач (користувач гри) стверджував, що десятки предметів онлайн-ігор, які він придбав протягом двох років і грошей, були видалені з його/її ігрового облікового запису через злом іншими користувачами. Позивач звернувся до відпо-

відача (компанію з онлайн-ігор) за інформацією про особу, яка зламала його ігровий предмет, але відповідач відмовив йому в наданні такої інформації. Відповідно, позивач зазначив: «Відповідач не виконав свого обов'язку гарантувати безпеку віртуального майна та про вимогу 10 000 юанів як компенсацію за втрату ігрових предметів і моральну шкоду на тій підставі, що власність була порушена». Народний суд району Чаоян у Пекіні, який розглядав справу, навів такі аргументи: «Навіть якщо ігровий предмет позивача загублено є нематеріальним віртуальним предметом і існує лише в спеціальному середовищі онлайн-гор, то віртуальний предмет також є нематеріальною власністю». Він зобов'язав відповідача відновити втрачені позивачем ігрові предмети та відхилив усі інші вимоги позивача.

У китайській науковій спільноті існують різні думки щодо цього рішення. По-перше, що стосується «властивостей» віртуальної власності онлайн-ігор, кажуть, що ігрові предмети в онлайн-іграх стають власністю, оскільки вони купуються прямо чи опосередковано за гроші в реальному житті [3, с. 101]. Існує також думка, що перегляди та ігрові елементи не можуть бути активами як сукупністю даних.

По-друге, що стосується «атрибуту об'єкта» віртуальної власності, аргумент про те, що віртуальна власність є типом рухомого майна, а об'єкт реальних прав і віртуальна власність є новим типом об'єкта прав інтелектуальної власності підводить до висновку, що стосується «надання права власності» на віртуальну власність, точка зору, що оператор онлайн-ігри (компанія) володіє ігровим предметом, оскільки ігровий предмет не має незалежності як частина предмета онлайн-гри.

Існує думка, що користувачі ігор мають право власності на ігрові предмети, оскільки вони отримані за рахунок грошових витрат, проте дотепер у тому числі враховуючи ігрові предмети, немає чіткої юридичної оцінки властивостей об'єкта та права власності на віртуальні властивості мережі.

Однак, 15 березня 2017 році Китай провів 5-у сесію Всекитайського збору народних представників 12-го скликання, де розгля-

далися загальні положення цивільного законодавства Китайської Народної Республіки. У главі 5 «Громадянські права» було додано нове положення про захист віртуальної власності в мережі, а саме в статті 127, де віртуальна власність визначена як об'єкт права власності, було доповнено та уточнено її як об'єкт мережевої віртуальної власності в традиційній цивільно-правовій системі.

Це свідчить про те, що важко віднести майно до об'єкта існуючої нерухомості. Фундаментальна причина цього явища полягає в тому, що мережева віртуальна власність, яка є нововиниклим об'єктом відповідно до зміни часів, все ще суворо класифікується як стандарт для розрізнення традиційного об'єкта нерухомості [3, с. 132].

Стаття 127 Цивільного кодексу Китаю закріпила: – захист даних у віртуальному просторі та мережевої віртуальної власності в цивільному праві; – положення принципового характеру захисту об'єктів віртуальної власності мережі; персональні дані та віртуальні властивості мережі захищені завдяки цій статті, і водночас надано правову основу для прийняття відповідних законів в майбутньому; закріплено концептуальні засади, щоб стати віртуальною власністю, необхідні вимоги «природи мережі», «віртуальності» та «властивості». Мережевість – це простір, де фактично існують віртуальні властивості мережі, і це має бути інформаційний ресурс, який існує в цифровому вигляді від 0 до 1. Віртуальність має характеристики речей, пов'язаних з комп'ютерами та Інтернетом, а віртуальні властивості мережі повинні бути виражені в цифровому вигляді через комп'ютер. Якщо припустити, що віртуальна власність мережі має незалежну економічну цінність, власність має мати такі властивості, як задоволення вимог власності цивільних осіб або надання їм можливості здійснювати операції. З іншого боку, під даними розуміється інформація з майновою вартістю, яка формується після обробки різних типів інформації в Інтернеті (мережі), включаючи персональну інформацію [3, с. 135].

Виділяють наступні ознаки віртуальної власності [4, с. 276-277]:

1) конкурентність, вона стосується того факту, що лише одна особа володіє та контролює власність. Завдяки цьому особа може заборонити іншим робити те ж саме;

2) стійкість, яка пов'язана з вимогою стійкості для віртуальних світів. Якщо частина власності є постійною, це означає, що вона не перестає існувати або зникає назавжди, коли особа віртуального світу виходить із віртуального мережі та вимикає свій комп'ютер. Адже, якби майно не було стійким, то ніхто б не хотів інвестувати в придбання майна, і воно втратило б вартість;

3) взаємозв'язок – це те саме, що й вимога взаємодії віртуального світу. Взаємозв'язок дає можливість кільком гравцям бути онлайн і взаємодіяти в одному віртуальному світі, використовуючи одні й ті ж загальні ресурси одночасно. Той факт, що люди можуть відвідувати та використовувати ту саму віртуальну власність, одразу підвищує її вартість. Інші аватари могли побачити та відчути новий будинок, який ви створили в Second Life. Вони можуть приходити в гості та взаємодіяти з вашим майном, сидячи на дивані і наливаючи собі віртуальний келих вина. Якби не було взаємозв'язку, тільки ви могли б побачити та відчути свою власність [4, с. 239].

Р. Еннан навів такі підходи до правової кваліфікації віртуальної власності:

1) Status Quo, тобто право не повинно втручатися в ігрові відносини, а суди повинні зберігати нейтралітет до процесів, які відбуваються в ігрових просторах;

2) аналогія речового права. До відносин, пов'язаних із віртуальною власністю, можна застосувати цивільно-правову аналогію і поширити на віртуальні об'єкти норми про речі та право власності. Окрім того, цивільне право припускає можливість поширення режиму речових прав і на схожі об'єкти, а саме безготівкові та бездокументні цінні папери;

3) ліцензійні відносини шляхом укладенням ліцензійних договорів, які пропонують компанії розробники. Як результат інтелектуальної діяльності можна розглядати деякі об'єкти віртуальної власності, що мають творчий характер (наприклад, унікально

оформлене, з художнього погляду, обмундирування персонажа). Однак, як зазначає Р. Еннан, тут є як мінімум дві проблеми: по-перше, украй складно провести межу між грою загалом як результатом інтелектуальної діяльності та відповідним правом гравця на її використання; по-друге, не всі об'єкти, що мають цінність як віртуальна власність, містять творчий вклад;

4) «інше майно» та застосовувати до таких відносин норми про відповідні види договорів, деліктів і безпідставне збагачення;

5) комбінований підхід, з одного боку, право не повинно втручатися в ігрові відносини, але, з іншого, – відносини, пов'язані з віртуальною власністю, ігровими не є, це відносини професійної сторони зі споживачем у формі надання послуг з організації ігрового процесу за гроші. [5, с. 128-129].

Припускають, що «власність» у віртуальних світах або «віртуальна власність» не може бути власністю, оскільки вона занадто нематеріальна, щоб вважати її власністю, зрештою, віртуальна власність у віртуальному світі є лише візуальним зображенням меча або «pair of jeans» – це комп'ютерний код, розміщений на сервері, яким керує розробник гри [6].

Науковці зазначали ще в 2010 році, що віртуальна власність є нематеріальною і існує лише у формі комп'ютерного коду, і відсутні підстави заперечувати, що він не є «власністю». Не всі коди однакові і не всі коди служать одній і тій же цілі. Призначення деякого комп'ютерного коду є вираженням певної ідеї, захищеної законом про інтелектуальну власність, існує інша форма комп'ютерного коду, яка використовується не для вираження ідеї, а для зберігання інформації, вона є аналогом матеріальних цінностей і нерухомого майна, і тому визнається «віртуальною власністю».

Таким чином, віртуальну власність, що оточує нас у повсякденному житті, незалежно від того, що вона нематеріальна, віртуальна власність все одно є власністю, яка існує як об'єкт реального світу, в широкому розумінні вона включає такі цифрові об'єкти, як адреси веб-сайтів та електронної пошти, банківські рахунки, електронні книги, програми чи програми для комп'юте-

ра чи смартфона, телевізійні серіали та фільми, цифрову музику (альбоми та треки).

Враховуючи вищевикладене поняття власності можна розглядати як матеріальне, віртуальне чи інтелектуальне майно, яке перебуває у володінні власника. Віртуальна нематеріальна власність це те, на що особа може володіти і може передати право власності іншій особі, але не має фізичної субстанції, існує у віртуальному світі. Віртуальне майно це предмети нематеріального світу, які перебувають у власності суб'єкта права (фізична особа, юридична особа), у тому числі: окрема нематеріальна річ, сукупність нематеріальних речей, немайнові права та обов'язки, гроші.

Таким чином, сам факт того, що віртуальна власність є нематеріальною і існує лише у формі комп'ютерного коду, не є підставою заперечувати, що вона насправді може бути, а часто і є «власністю».

Список використаних джерел:

1. Blazer Ch. The five indicia of virtual property. *Pierce Law Review*. 2006. Vol. 5. P. 137–161.
2. Lastowka Greg., Hunter Dan. The Laws of the Virtual Worlds. *California Law Review*. Vol. 92. № 1. 2004. 72 p
3. (임 종 천. 중국 민법상 네트워크 가상재산 보호에 관한 소고.) Jong-Cheon, Lim. A Study on the Protection of Network Virtual Property under China's Civil Law. 2018. №12. *Ministry of Government Legislation*. P.97-138.
4. Wian Erlank. Property in Virtual Worlds. *Stellenbosch University*. Feb 2013. 473 p. URL: <http://scholar.sun.ac.za>
5. Еннан Р. Правовий режим «віртуальної власності»: поняття, ознаки, сутність і правова природа. *Теорія і практика інтелектуальної власності* №3. 2019. С. 123-131. URL: http://www.inprojournal.org/wp-content/uploads/2019/3_2019/14.pdf
6. Gregory Lastowka F. Hunter D. The Laws of the Virtual Worlds. 92 Cal. L. Rev. 1 (2004).

Галілей Ірина Олександрівна
*студентка юридичного факультету, напряму «Право»
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна*

Науковий керівник:
Менджул Марія Василівна
*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КОНКУБІНАТУ: ВІД ЗАРОДЖЕННЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

Питання конкубінату є надзвичайно поширеним та використуваним явищем у соціумі, підтвердженням цього стала велика кількість фактичних шлюбів та судова практика. Конкубінат або ж фактичні шлюбні відносини часто підлягає дискусії, серед правників через його суперечливість.

Історія становлення даних відносин сягає ще Римських часів. Варто відмітити, що шлюбні відносини були чітко врегульовані в даний період, про що свідчить дефініція шлюб: «*Coniunctio maris et feminae, consortiumomnis vitae, divini et humani iuris communicatio*». – «союз чоловіка та жінки, союз на все життя, спілкування, засноване на праві божому та людському» [7, с.126].

Поряд з правильним шлюбом у Римському приватному праві існував й неправильний (незаконний) ним був конкубінат. Даний вид відносин з'явився через соціальну нерівність, але в процесі розвитку людства виникають інші обставин, а саме: змінюються традиції, обряди, ментальні стереотипи. моральні принципи

тощо. До прикладу для окремих категорій населення, а саме для представників аристократії Риму – патрицій, існувала сакральна форма укладення шлюбу. Вона не була доступною для інших, тому незаконний шлюб набрав вагомого значення серед римського населення. Такий порядок римського суспільного життя сприяв появі інших форм особистісних відносин, які не могли укласти законний шлюб.

Таким чином: «конкубінат (лат. *concubinatus*, від *con* (*cum*) – разом і *cubo* – лежу, співжиття, сумісне мешкання) розглядався як дозволене законом спільне проживання чоловіка та жінки з метою встановлення сталих шлюбних відносин і міг мати місце при відсутності одного з подружжя *jus conubii*» [7, с.160].

Даний правовий інститут відрізнявся від інших тим, що його прихильники мали чітке вираження волевиявлення до постійного спільного життя.

До конкубінату ставилися такі вимоги, як і до законного шлюбу: життя з одним партнером, дружина повинна бути вірна партнерові і також виконувати свої обов'язки. Давньоримський юрист Марціана так писав про конкубінат: «Знаходиться в конкубінаті може і та, що отримала волю іншого обличчя і вільно народженні і головним чином, така жінка, місце народження якої невідомо або яка продавала своє тіло, то це не дозволяється без заяви перед свідками. Але необхідно або взяти цю жінку як дружину або ж при відмові від цього вступити з нею у позашлюбний зв'язок» [3].

В літературі часто згадується, що конкубінат якоюсь мірою був привабливим для жіночої сторони, ніж шлюб з чоловічою владою (*cum manu*). оскільки вона не потрапляла під його владу. Натомість, вона позбавлялася багатьох соціальних привілеїв, які поширювалися на законну дружину. До них відносилося наступне: законна жінка брала участь у святкових обідах, ходити в театр і на ігри, в терми, мала доступ до мистецтва, освіти і науки.

Особливість та унікальність фактичних шлюбних відносин полягала в тому, що вони не породжували прав та обов'язків для сторін. Слід зауважити, що діти в таких відноси набували статусу матері, а не батька, хоча за певних умов могли спадкувати части-

ну свого майна. Натомість батько мав право узаконити дітей за таких обставин: укласти шлюб з їхньою матір'ю, шляхом висунення сина в стан місцевих декуріонів, попередньо наділивши його майном, визнанням доньки спадкоємицею у разі її одруження з декуріоном тощо.

Наступними періодом розвитку конкубітату були середні віки. Вільний шлюб, таку назву було присвоєно європейським середовищем, набув популярності серед селян, оскільки церковний шлюб не визнавався протягом тривалого часу. Головними вимогами були: шлюбні обряди та спільне проживання. Численні акти у цей період вказують, що діти були законними спадкоємцями майна свого батька чи матері. З розвитком селянства церковний шлюб набирав вагомого значення та став необхідним.

Вища верхівка населення, також мала доступ до вільного шлюбу поряд із законним. До таких представників можна віднести: Карл Великий, Людовик Благочестивий, київський князь Володимир тощо. Таким чином, церковний шлюб і конкубітат співіснували паралельно, хоча й були не рівні між собою, але дозволені. Пізніше, конкубітат потрапляв під репресії зі сторони священного світу, про що свідчить численні історичні факти. Саме Толедський собор у 1563 році остаточно заборонив і оголосив конкубітат нелегальною формою співжиття жінки та чоловіка.

На сьогоднішній час, кожна держава обрала свою позицію законодавчого регулювання. Відтак, Японія заборонила інститут конкубітату ще з середини ХХ століття. Натомість, Франція, Фінляндія, Швеція, Нідерланди офіційно реєструють таку форму відносин, і мають вони такі правові наслідки: право спадкування, сплата аліментів. Різниця між зареєстрованим шлюбом полягає у тому, що для першого необхідно письмове засвідчення в установі.

Є країни в яких не існує можливості реєстрації конкубітату, але при наведенні багатьох доказів, можна отримати право на спадкування чи сплату аліментів. До таких країн, крім США, Канади, Австралії відноситься і Україна. В нашому законодавстві не міститься легального визначення конкубітату. Аналізуючи ч.2

ст.21 Сімейного кодексу конкубінат є «проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу» [1]. Тому конкубінату притаманні загальні ознаки сім'ї: спільне проживання обох осіб протилежної статі, спільний побут, взаємні права та обов'язки. Ще однією важливою ознакою є відсутність зареєстрованого шлюбу з іншою особою, що значно відрізняє такі відносини від Римських чи середніх віків.

Кожна ознака детально роз'яснена Верховним судом України з приводу великої частки судових спорів. До прикладу, спільне проживання сім'ї за таких обставин не врегульовано нарівні закону. Натомість судова практика, дає можливість давати конкретні тлумачення тих чи інших ознак Верховним судом України.

Тому варто, зазначити, що конкубінат розвивався і вдосконалювався протягом тривалого періоду. Він став тією невід'ємною частиною існування фактичних сімейних відносин, що значно спрощували можливість реалізувати свої особисті немайнові права, незалежно від соціального статусу. На даний час, така форма відносин, користується великим попитом серед людей і дозволяє людям обрати найкращого партнера для співжиття. Варто зазначити, що деякі релігійні течії і досі засуджують та забороняють конкубінат. Відтак, розвиток та законодавче закріплення конкубінату досягнуло найвищого рівня від початку його заснування.

Сподіваємося, що дане дослідження стане основою для подальших наукових праць, які позитивно вплинуть на регулювання таких сімейних відносин.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 19.02.2022 №2008-XI.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
2. Дячук Л. Concubinatus у Візантійському праві: Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2011. 43-50 с.
3. Колосовська.Ю. К. Культура Стародавнього Риму.Том 1. URL:<http://bibliotekar.ru/polk-20/index.htm>.
4. Новицький. І. Б., І.С. Перетерський. Римське приватне право: підручник.М: Юрист, 2004, 544 с.

5. Онацький Є. Конкубіат: Українська мала енциклопедія: Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. 1960, 703 с.
6. Чабаненко Ю. Словник гендерних термінів: Черкаси: 2016, 336 с. URL: <http://a-z-gender.net/ua/spivzhittya.html>.
7. Черниловський З. М. Римське приватне право: Елементарний курс / З. М. Черниловський. М: Юрист, 2000. 212 с.
8. Шемшученко Ю. С. Конкубіат: юридична енциклопедія: ред. кол.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. 792 с.

Демедюк Сергій Васильович
кандидат юридичних наук
заступник Секретаря Ради національної
безпеки і оборони України, м. Київ;
ORCID 0009-0008-1359-5265

СТІЙКІСТЬ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА ЇЇ ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

У сучасному інформаційному суспільстві питання кібербезпеки займає одне з ключових місць. Розвиток суспільства та сформовані правові інструменти забезпечують реалізацію інформаційних прав і обов'язків громадян, визначають ступінь розвитку інформаційної сфери України, стан інформаційного правопорядку, рівень забезпечення правової охорони і захисту соціальних цінностей. За умови гібридизації загроз, національна безпека загалом, зокрема її інформаційна складова – кібербезпека, потребують формування безпекового кіберпростору та системного упровадження відповідних правових інструментів [1]. Одним із ключових сучасних світових трендів кібербезпеки є гарантування кіберстійкості.

Широкомасштабне вторгнення РФ змінило пріоритети кібербезпеки. Сьогодні кібервійна у розпалі. Російські хакери здійснюють цілеспрямовані атаки на органи влади та інфраструктурні підприємства для того, щоб знизити або паралізувати економічну активність громади, підвищити соціальну напругу через відсутність або не стабільну роботу підприємств, які забезпечують роботу критичної інфраструктури [2]. Кількість кібератак у 2022 році на логістику, військові об'єкти, бази даних органів влади та інформресурси нашої держави у порівнянні з 2021 роком збільшилася майже втричі; РФ здійснює також системні кібератаки на енергетичну інфраструктуру України. Фіксуються численні спро-

би ворожих кібератак щодо наших громадян, зокрема спам-розсилання, спроби зібрати інформацію про персональні дані [3].

У НАТО давно сформувалися системні підходи щодо посилення стійкості на основі запобігання кіберзагрозам. Високий рівень кіберстійкості забезпечується участю усіх суб'єктів системи кібербезпеки, формуванням надійних та ефективних інституцій, структур, агенцій та місій, що сприяють кібербезпеці та реагують на кібератаки.

Наразі, характеризуючи термін «стійкість», важливим є зазначити, що мова йде про відповідний стан об'єкта безпеки: критичної інфраструктури, певної системи, у цілому суспільства. Так, термінологічний глосарій ООН формує визначення стійкості як здатність систем, громад та суспільства абсорбувати зовнішні впливи та швидко відновлювати характеристики (базову структуру та функції), так і адаптивні можливості, гнучкість системи в умовах значних трансформацій, впливів зовнішнього середовища [4, с. 24]. Водночас термін «стійкість» (англ., *resilience*) є достатньо вживаним в англійських країнах та характеризується ustalеними ознаками, які формують його сприйняття на рівні міжнародних нормативно-правових документів й практично їх значення формує основу сприйняття «стійкості» в стратегічних безпекових документах. Водночас, необхідним застереженням є певна проблема інтерпретації терміну «стійкість» при перекладі з англійської на інші мови. Як зазначають Тімоті Пріор та Йонас Хагман, різноманіття смислу поняття «стійкість» призводить до проблеми його уточнення для тих, хто формує державну політику [5, с. 282].

Джонатан Джозеф з Великої Британії зазначає про «стійкість» як про неоліберальну форму державного управління, з наголосом на здатності суспільства адаптуватися до загроз [6]. Водночас Джером Каган акцентує на тому, що термін «стійкість» системно використовується в стратегічних документах, є достатньо вживаним серед політиків в Сполучених Штатах щодо питань безпеки, часто виголошується у виступах політичних діячів, а Конгресом проголошуються «місяці стійкості» [7]. Наприклад у Стратегії

національної безпеки США (в редакції 2010 року) безпосереднє використання терміну «стійкість» здійснюється в контексті [8]: підвищення стійкості держави та національної економіки; дотримання послідовного політичного курсу країни на основі американських цінностей; здатності реагувати на надзвичайні ситуації; зменшення вразливості та підвищення стійкості критичної інфраструктури; протидії глобальним викликам. А у Стратегії національної безпеки Великої Британії стійкість використовується як одна з ключових частин забезпечення національної безпеки: метою державної політики у сфері нацбезпеки визначено розбудову оборони, стійкості та партнерства, а подальшому тексті акцентовано увагу на зміцненні внутрішньої стійкості у протистоянні глобальним викликам [9].

Вітчизняні вчені також досліджують зазначені питання, зокрема Бірюков Д.С., виділяючи сутнісні ознаки, зазначає, що «стійкість» можна розглядати як суспільно-культурний феномен, який полягає у спроможності суспільства досягати та в надзвичайних ситуаціях демонструвати високий рівень культури безпеки [10, с. 223]. Наразі приклад героїзму і рішучості українського суспільства у протистоянні російській агресії також засвідчує про відповідний рівень стійкості нашої держави, в основі якої саме соціальний феномен, рівень свідомості та культури переважної більшості українських громадян. А якщо розглядати «українські майдани», на нашу думку, саме стійкість як суспільно-культурний феномен сформувала активну громадянську позицію та об'єднала людей без підтримки держави взяти відповідальність за своє майбутнє на себе. Водночас дослідники з Великої Британії, послаючись на американську пресу, після терактів у квітні 2003 року в Бостоні зазначали про характерні риси поведінки громадян: сміливі, швидко орієнтувалися, показували приклад щирого товариства, залишалися спокійними та слідували інструкціям представників правоохоронних органів [11, с. 221].

Важливим акцентом щодо формування стійкості є розуміння того, що певна негативна подія, яка реалізується відповідною загрозою, є неминучою. Такий підхід і визначає об'єктивною не-

обхідністю формування системи стійкості на основі заходів безпеки, що дозволять вистояти та відновитися. Водночас канадські фахівці вказують на допустимість збурень та відмов, які необхідно заздалегідь визначити і встановити рівень наслідків [12, с. 13]. Тобто, як зазначають автори безпекового діалогу [13, с. 4] ключовим є те, що безпека суб'єкта залежить не тільки від характеру й рівня загрози та його уразливості до загрози, а і від властивостей самого суб'єкта – його «стійкості» до подій.

Розуміючи важливість таких висновків, сутність зроблених акцентів, термін «стійкість» є не простим формальним контекстним використанням міжнародними організаціями, а є сучасною новацією щодо розбудови теорії безпеки, формування безпекових концепцій та стратегій, а також має ключове прикладне значення при реалізації державної політики щодо безпекового середовища. Не виключенням, а однією із ключових сьогодні в системі національної безпеки, саме щодо формування «стійкості», є і кібербезпека.

Нормативно-правове забезпечення реалізації концепту стійкості в Україні сформувалося лише за останні роки. Стратегія національної безпеки України 2015 року цей термін використовує лише у контексті підвищення стійкості національної економіки до негативних зовнішніх впливів [14] і понятійного визначення змісту зазначеного терміну взагалі не містить. Водночас наступна 2020 року Стратегія національної безпеки України: «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ» ключовими засадами визначає стримування, стійкість та взаємодію [15]. А у ст. 47 прямо вказується: «Україна запровадить національну систему стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз ...».

У заключних положеннях зазначається, що вона є основою для розроблення галузевих стратегій, зокрема кібербезпеки України, яка і була введена в дію відповідним Указом Президента України у травні 2021 року [16]. В останньому розділі «Виміри успіху (метрики)» зазначається, що за результатами реалізації Стратегії Україна забезпечить: стійкість до кіберзагроз, підвищивши здат-

ність державних органів, бізнесу і громадян захищати себе та реагувати на кіберзагрози; спроможність до ефективної протидії недружнім діям у кіберпросторі ...; розвиток кадрового потенціалу та інноваційного ринку кібербезпеки.

Таким чином, в умовах сучасних викликів, забезпечення кіберстійкості є суспільно-культурним феноменом, що реалізується через складний багатовимірний концепт, у якому ключові суб'єкти кібербезпеки одночасно є і об'єктами. Високий рівень кіберстійкості забезпечується участю усіх суб'єктів системи кібербезпеки, формуванням надійних та ефективних інституцій, структур, агенцій та місій, що сприяють кібербезпеці та реагують на кібератаки. Тобто, розбудова державно-приватного партнерства та необхідної культури у суб'єктів забезпечення кібербезпеки практично формує передумови стійкості суспільства у кіберпросторі. Водночас, кібербезпека не обов'язково залежить від характеру чи рівня кіберзагрози, особливо в умовах війни. Кібербезпека, що розбудовується на основі формування системи стійкості із врахуванням здатності суб'єктів кібербезпеки протистояти загрозам, навіть за умови певної уразливості, але з відповідними характеристиками спроможності національної системи забезпечення кібербезпеки, дозволяє вистояти та відновитися в умовах кібератак та кіберзлочинів.

Список використаних джерел:

1. Користін О.Є., Веселова Л.Ю. Ризикорієнтованість кібербезпеки. Наука і правоохоронна. 2021. № 3. С. 158-167.
2. Національний саміт кібербезпеки. URL: <https://www.myvin.com.ua/news/17100-u-vinnnytsi-vidbuvsia-natsionalnyi-samit-kiberbezpeky>.
3. Предтечею нової хвилі масштабної агресії РФ може стати наступ у кіберпросторі – Секретар РНБОУ. URL: <https://np.pl.ua/2023/02/predtecheiu-novoi-khvyli-masshtabnoi-ahresii-rf-mozhe-staty-nastup-u-kiberprostori-sekretar-rnbou/>
4. Prior T., Hagmann J. Measuring resilience: methodological and political challenges of a trend security concept. J. Risk Research. 2014. Vol. 17. №. 3. P. 281–298.

5. Terminology on Disaster Risk Reduction. Geneva: UNISDR, 2009. 30 p.
6. Joseph J. Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach. *Resilience: Int. Policies, Practices & Discourses*. 2013. Vol.1(1). P. 38-52.
7. Kahan J. H. Resilience Redux: Buzzword or Basis for Homeland Security. *Homeland Security Affairs*. 2015. Vol.11. URL: www.hsaj.org/articles/1308.
8. National Security Strategy. White House, February 2010. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.
9. National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015: A Secure and Prosperous United Kingdom . URL: <https://www.gov.uk/government/publications/national-security-strategy-and-strategic-defence-and-security-review-2015>
10. Бірюков Д.С. Поняття «стійкість» в сучасних безпекових дослідженнях. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2015. № 5. С. 220-237.
11. Brassett J., Croft S., Vaughan-Williams N. Introduction: An Agenda for Resilience Research in Politics and International Relations. *Politics*. 2013. Vol. 33, №. 4. P. 221-228.
12. Organizational Resilience – Concepts and Evaluation Method / Robert B. et al. Pressesinternationales Polytechnique, 2010. 46 p.
13. Dunn Cavelt M., Kaufmann M., Soby Kristensen K. Resilience and (in) security: Practices, subjects, temporalities. *Security Dialogue*. 2015. Vol. 46. P. 3–14.
14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015р. «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. №287/2015.
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. №392/2020.
16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України». Указ Президента України від 26 серп. 2021 року № 447/2021.

Добкіна Катерина Робертівна
*Декан Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури
та технологій
д.ю.н., доцент*

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Більшість провідних країн, таких як Франція, Німеччина, Іспанія, Італія, Польща, Велика Британія, нарешті США, де і виник феномен медіації вже давно оцінили та впродовж багатьох років використовують інструменти медіації у вирішенні конфліктів. Добровільність, конфіденційність, щирість намірів щодо вирішення конфліктів, неупередженість медіатора, неформальність та гнучкість процедури медіації є принципами, якими керуються при вирішенні спорів, та є своєрідними особливостями, які відрізняють медіацію від традиційних способів вирішення спорів.

Головними передумовами медіації є: прагнення сторін на мирне врегулювання конфлікту (спору) та добровільність їх участі в процедурі медіації. Об'єднавши зусилля, аби врегулювати проблему, замість сприйняття опонента як ворога, сторони конфлікту можуть розраховувати на досягнення домовленостей, які передбачають взаємну згоду – консенсус (співробітництво). Досягнувши консенсусу, сторони конфлікту приймають таке рішення, яке дозволяє їм конструктивно будувати подальші взаємовідносини і спільну діяльність.

Разом з тим, сьогодні все ще велика частина правничої професійної спільноти України ставиться консервативно і взагалі досить стримано як до появи професії медіатора в Україні, так і до впровадження новітніх методів у свою роботу. Однак об'єктивні фактори розвитку і функціонування сучасної судової системи, і говорячи прямо – проблеми її функціонування відкривають две-

рі у майбутнє, в якому професія медіатора буде займати якщо не провідне місце, то хоча б вагоме, що лише підтверджується досвідом вищезгаданих країн. Відтак сьогодні юристам необхідно змінювати стереотип мислення під час надання клієнтам послуг по врегулюванню спорів. Їм необхідно концентрувати увагу не тільки на правових позиціях клієнта, але і на їх інтересах які сховані за цими позиціями. повинні вміти переходити від звичайної для стратегії змагальності до вміння застосовувати стратегію консенсусу чи компромісу у взаємовідносинах з іншою стороною спору.

Наразі наші суди не справляються з тією кількістю справ, які до них надходять. Проведення у справі може тривати роками, судові вироки часто не виконуються, а рівень довіри до судової системи є дуже низьким. Тому саме зараз медіація має не аби які перспективи для розвитку в Україні.

Законом України «Про медіацію», а саме п.4 ст.1, зазначено, що медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів, а медіатором в свою чергу є спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [1]. Цей Закон визначає не тільки правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), а й самі принципи медіації та статус медіатора, вимоги до його підготовки, а також інші питання, пов'язані із цією процедурою.

Впровадження процедури медіації відбувається на основі ряду чинників, які стимулюють розвиток відновного правосуддя в Україні. Як свідчить зарубіжна практика на сьогоднішній час медіація є одним із найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів (конфліктів) у розвинених країнах світу. Він передбачає залучення посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли обрати той варіант рішення який задовольнить інтереси

і потреби обох учасників спору. Також слід додати, що питання відновного правосуддя набуває особливої актуальності в умовах інтеграції національної правової системи із правом Європейського Союзу, що наразі є також значним фактором для України.

Медіація є надзвичайно гнучкою процедурою з невисокою формалізацією та відзначається відсутністю жорсткої структурованості в порівнянні з тим же судовим процесом. Окрім вирішення конкретного правового спору, сторони в медіації можуть шукати шляхи до задоволення цілого спектру їхніх потреб та при цьому передбачати досягнення інших, додаткових цілей. Як засіб вирішення спорів та примирення медіація може застосовуватись у різних соціальних і правових контекстах [2, ст.130].

У процесі медіації медіатор відіграє роль «маршала», який керує сторонами вперед, сприяючи дослідженню їхніх інтересів і пошуку взаємовигідних рішень. Варто зазначити, що медіаційний процес не регулюється процедурними актами або регламентами, але має свою структуру, яка допомагає знайти рішення.

Сторони мають вільний вибір медіатора, і його призначення не залежить від суду чи іншого органу. Якщо сторони не можуть домовитися про особу медіатора, кожна з них може запропонувати свого кандидата. У такому випадку може бути використана ко-медіація, коли працюють два медіатори. Медіатор – нейтральна й незалежна третя особа, яка не представляє жодну зі сторін і не має власних інтересів. Його головне завдання полягає у налагодженні процесу взаємодії між сторонами, допомогти їм проаналізувати ситуацію, виявленні відмінностей у поглядах, знайденні інтересів, які насправді лежать за діями, позиціями та баченнями кожної сторони. Медіатор допомагає сторонам зрозуміти, що є дійсно важливим для кожної сторони, та знаходить точки перетину, на яких можна побудувати спільне взаємовигідне рішення.

У відмінність від судді, арбітра або юриста, медіатор зосереджує свою увагу на інтересах сторін та способах їх задоволення, а не на юридичних нюансах регулювання спірного питання. Важливою складовою ролі медіатора є підхід фасилітативної медіації, що є найпоширенішим підходом в Україні. У цьому підхо-

ді медіатор не виносить і навіть не пропонує сторонам рішення або варіанти розв'язання спору. Натомість, медіатор налагоджує процес комунікації між сторонами, створює довіру (яка зазвичай втрачається через конфліктну ситуацію) та безпечну й креативну атмосферу.

Після того, як сторони розглянуть різні варіанти рішень, медіатор повинен сприяти визначенню критеріїв, за якими вони зможуть оцінити варіанти, щоб знайти найбільш оптимальний. Після того, як сторони виберуть варіант, який задовольняє їхні інтереси, медіатор допоможе їм переконатись, що рішення життєздатне, провівши так званий краш-тест та обговоривши наступні кроки.

Медіатор приділяє особливу увагу емоційному стану сторін. Цей аспект не займає важливого місця у роботі суддів та арбітрів, які вважають, що він не пов'язаний з розглядом справи та не може вплинути на її вирішення. Проте ми знаємо, що зіпсовані стосунки та невисловлені емоції часто провокують та підживлюють конфлікти. Юристи знайомі з випадками, коли сторони намагались знищити одна одну в юридичних війнах (стан «разом у прірву», що говорить сам за себе), що є результатом неправильного розуміння одна одної. Медіатор працює над відновленням стосунків між сторонами та поліпшенням комунікації між ними, що є основою для розгляду їх інтересів та пошуку рішень. Без такої основи неможливо побудувати надійний дім. У медіації так само: якщо між сторонами немає нормальних відносин, то робота з їх інтересами не буде ефективною, а рішення не будуть життєздатними.

Сьогодні медіація як технологія альтернативного врегулювання спорів могла б стати ідеалом компромісного вирішення спорів як правовий механізм мирного врегулювання конфлікту, при якому посередник працює не з протилежними позиціями, а з інтересами сторін, які прагнуть до порозуміння [3, ст.36].

В свою чергу можна виділити багато переваг медіації, як для держави, так і для громадян. З переваг можна виділити такі як: швидкість і ефективність – медіаційний процес може зайня-

ти від кількох годин до кількох днів, що значно швидше за традиційний судовий процес, який може тривати кілька місяців або навіть років. Крім того, медіація може бути більш ефективною, оскільки сторони самі вирішують спір та зобов'язуються дотримуватися узгоджених угод; економія часу та грошей – медіація може значно зменшити витрати на вирішення спору порівняно з судовим процесом, оскільки не потрібні додаткові витрати на адвокатів, судові витрати та інші пов'язані з ними витрати; конфіденційність та приватність – у медіаційному процесі сторони мають можливість обговорювати конфіденційну інформацію, що не може бути розголошена в публічних засобах масової інформації, це дозволяє зберігати приватність сторін та дозволяє більш відкрито обговорювати проблеми, що допомагає досягти більш ефективного вирішення спору; контроль над процесом та результатом – у медіації сторони мають повний контроль над процесом та результатом вирішення спору, оскільки вони самі приймають рішення та встановлюють умови угоди, у традиційному судовому процесі, вирішення спору залежить від рішення суду, який може бути несправедливим або не задовольняти інтереси обох сторін; гнучкість та індивідуальний підхід – медіація може бути більш гнучкою та індивідуалізованою, оскільки вона дозволяє сторонам вирішувати спір самостійно та встановлювати умови угоди, які відповідають їх потребам, так як у традиційному судовому процесі, рішення можуть бути обмежені законом та правилами судової практики; збереження стосунків – медіація дозволяє зберегти стосунки між сторонами після вирішення спору, у традиційному судовому процесі, сторони можуть бути роз'єднані на постійній основі, оскільки вирішення спору може бути несправедливим для однієї зі сторін.

Не дивлячись на ряд переваг існують також проблеми активного впровадження інституту медіації в Україні. Перш за все треба виділити низьку освіченість населення з питань медіації, тому що більшість громадян України не знають, що таке медіація та як вона може допомогти вирішенню конфліктів [4]. Також має місце відсутність розвинутої мережі медіаторів, у багатьох регіо-

нах України відсутні кваліфіковані медіатори, які можуть надати якісні послуги з медіації. Низький попит на медіацію серед громадян також є однією з проблем активного впровадження медіації в Україні, адже багато людей українського суспільства звикли до судової системи та не бачать в медіації ефективного засобу вирішення конфліктів. Слід виділити проблему фінансування. Медіація може стати додатковим ресурсом для судової системи, але на даний момент в Україні відсутня система фінансування медіації з бюджету держави. І на кінець, культурні та історичні особливості України, адже в Україні існує традиційна українська культура вирішення конфліктів, яка включає міжособистісні взаємовідносини та компроміси. Це може стати перешкодою для впровадження медіації, яка базується на розробці об'єктивних рішень та відсутності емоційних впливів.

Також слід розглянути при вирішенні яких питань медіація, як засіб позасудового врегулювання спорів, буде не тільки корисною, ефективною та саме головне необхідною :

1. Якщо особисті відносини між сторонами дуже впливають на предмет конфлікту в цілому або ситуацію (наприклад, при сімейних, спадкових відносинах);

2. У випадку, коли навіть у разі задоволення позовних вимог за спірним питанням, отримане рішення не зможе призвести до потрібного результату;

3. У випадку, якщо для сторін є важливим збереження відносин у майбутньому (наприклад, продовження партнерських відносин із контрагентом, спілкування з дітьми після розлучення тощо, спілкування з братом після розподілу спадку, можливість продовжувати ефективно співпрацювати з колегою по відділу в компанії тощо);

4. Якщо для сторін є важливим збереження повної конфіденційності щодо наявності самого спору та всієї інформації.

Сьогодні, в період особливо високої правової невизначеності, змін і недостатньої розробки юридичних нормативів, використання процедури медіації не тільки полегшить вирішення проблеми, а й забезпечить значне моральне задоволення усіх учасників. Ці

аспекти медіації надзвичайно важливі для юристів, оскільки вони постійно зазнають ризику професійної деформації. З одного боку, поширення практики застосування медіації в Україні ускладнюється наявністю в нашій культурі установки на вирішення проблеми з позиції сили чи влади та уникнення особистої відповідальності за те, що відбувається, тенденції шукати винного ззовні. З іншого боку, в нашій державі медіація має доволі сприятливе підґрунтя внаслідок такої особливості української самосвідомості, як велика значимість взаємовідносин між людьми.

Щодо можливих шляхів подолання впровадження медіації в Україні можна розглянути: активну інформаційну політику, яка проявлятиметься у постійній цілеспрямованій діяльності органів державної влади та осіб, які здійснюють діяльність у сфері медіації; необхідно проводити інформаційну роботу серед населення та визначених цільових груп, таких як бізнес, громадські організації, органи державної влади тощо; потрібно проводити постійну роботу з підвищення свідомості населення про переваги медіації та її переваги у вирішенні конфліктів, наприклад, можна проводити інформаційні кампанії, семінари та тренінги для громадських організацій, бізнесу, шкіл та інших установ, щоб залучити їх до медіаційних процедур; слід проводити підвищення кваліфікації та розвивати систему сертифікації медіаторів, щоб забезпечити населенню якісні послуги з медіації; запровадження державного фінансування програм проведення медіації яке полягає в необхідності проводити роботу з урядом та законодавчими органами щодо визнання медіації як ефективного засобу вирішення конфліктів та забезпечення необхідного фінансування; проводити роботу з адаптації медіації до культурних та історичних особливостей України.

Широке впровадження медіації потребує кращого розуміння та сприяння з боку не тільки громадян, але, в першу чергу, судової і правничої спільнот. Традиційно правнича освіта була спрямована на формування у майбутніх юристів готовності до вирішення спорів у судовому порядку. Між тим нині – це лише один із варіантів врегулювання конфліктів, що і обумовлює необхідність

в опануванні професіоналами-правниками нових компетентностей, таких як: ґрунтовні знання у сфері конфліктології, психології, соціології, навички спілкування та побудови конструктивної діалогової взаємодії, передбачення та оцінка ризиків конфлікту та розуміння динаміки взаємин між учасниками конфлікту та ін.

Необхідно більш активно інформувати громадян про можливість вирішити суперечку за допомогою процедури медіації за участю професійного медіатора. Таким чином, медіація, маючи сильний потенціал, здатна вирішити проблеми, що стоять перед правовою системою України. Застосування медіації широко сприятиме демократизації суспільства та становленню верховенства права. Включення медіації в механізми соціального життя активно сприятиме прискореному розвитку інститутів громадянського суспільства, де головною дійовою особою і основним суб'єктом процесів і відносин, які у ньому відбуваються виступає людина з усією системою її потреб, інтересів та цінностей.

Список використаної літератури та джерел:

1. Закон України «Про медіацію» Редакція від 16.11.2021 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20/print>
2. Медіація у професійній діяльності юриста. Підручник. За редакцією Наталі Крестовської, Луїзи Романадзе, ст. 130. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Textbook_on_Mediation_for_Law_Schools.pdf
3. Медіація як один з альтернативних способів розв'язання конфліктів. Подковенко Т.О. Юридичні і політичні науки. ст. 36. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/6987/1/%D0%9C%D0%95%D0%94%D0%86%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf> (дата звернення 13.04.2023р.)
4. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. Ясиновський І.Г. Актуальні проблеми політики. Вип.55 2015р. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3250/%D0%AF%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20APP_55-31.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Заборовський Віктор Вікторович
*професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
orcid.org/0000-0002-5845-7535*

ЕЛЕКТРОННЕ ДОСЬЄ АДВОКАТА ЯК НАДІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сутність принципу конфіденційності здійснення адвокатської діяльності неодноразово була предметом нашої наукової розвідки [1; 2; 3; 4]. В той же час, в контексті забезпечення належної його реалізації, важливе значення відіграє й питання щодо необхідності використання такого інструменту як адвокатське досьє.

На сьогодні в Україні діє Положення про адвокатське досьє, яке затверджено рішенням Ради адвокатів України від 4 серпня 2017 року [5]. Дане Положення передбачає, що ведення адвокатського досьє має виключно рекомендаційний характер та не є обов'язковим для адвоката, а тому його відсутність не може бути підставою для притягнення останнього до дисциплінарної відповідальності та не є доказом того, що адвокат неякісно надає правову допомогу. Визначення змісту та порядку ведення адвокатського досьє являє собою самостійне право адвоката. В розумінні Положення, адвокатське досьє може складати як сукупність документів та інформації, які використовуються адвокатом (знаходяться в його розпорядженні), так і одиничні (окремі) документи та будь-які носії інформації, предмети, що містять адвокатську таємницю.

На нашу думку, одним із основних є положення, за яким адвокатське досьє за будь-яких обставин і у будь-яких право-

відносінах містить адвокатську таємницю, а тому не може бути предметом перевірки та вилучення не тільки кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури чи іншими органами адвокатського самоврядування, але й правоохоронними органами, слідчими, судами, органами державної влади і управління. Задля цього, в Положенні рекомендується на лицьовій сторінці (обкладинці) досьє розмістити попереджувальний надпис з відповідним змістом. Слід звернути увагу на те, що в юридичній літературі існує рекомендація нумерувати кожную справу без зазначення прізвищ, використовуючи при цьому спеціально розроблений адвокатом QR-код, який містить контактну інформацію щодо клієнта [6].

В епоху цифровізації важливе значення відіграє і ведення адвокатом електронного адвокатського досьє. Важливість ведення адвокатом електронного досьє полягає в тому, що інформація (документи), які використовуються адвокатом в процесі здійснення своєї професійної діяльності можуть бути не тільки в паперовому, але й в електронному вигляді (зберігатися на певних носіях інформації) [7]. Слушною є і рекомендація щодо зберігання в електронному форматі адвокатського досьє копій матеріалів справи (клопотання, позовних заяв тощо) [6]. Як додаток до паперової форми, електронний формат адвокатського досьє розглядає О.О. Наумова, яка акцентує увагу на цінність його ведення (за умови виключення можливого доступу до нього сторонніх осіб), враховуючи, зокрема, скорочення часу формування матеріалів справи, а також оптимізацію часу надання правової допомоги у випадку повторного використання матеріалів справи для виконання доручень інших клієнтів [8].

Докладно досліджував сутність електронного адвокатського досьє свого часу О.В. Синеокий (називав його «електронне адвокатське провадження»). Необхідність його ведення він аргументує тим, що одним із видів структури інформаційного поля адвоката поряд з усними та письмовими, займають електронні інформаційні джерела, а наявність належних вмій та навиків використання яких свідчить про інформаційну компетентність

адвоката (використання інформаційних технологій при формуванні адвокатського досьє вказує на високотехнологічний професіоналізм у діяльності сучасного адвоката). Ведення такого досьє він називає надійним засобом інформаційної оптимізації адвокатської діяльності, яке є допоміжним технологічним засобом на додаток до звичайної процедури документообігу. О.В. Синеокий акцентує увагу на позитиви формування інформаційних архівів адвоката в електронний спосіб, який буде відігравати істотну роль в допомозі у роботі з новими справами. Вчений також наводить й інші переваги у використанні адвокатом електронного архіву (оптимізація часу роботи адвоката щодо пошуку документів, можливість віддаленого доступу до них, можливість інтеграції з іншими інформаційними системами), однією із основних є підвищення надійності збереження інформації, яка міститься в ньому та зменшення ризику її втрати [9].

Підвищення надійності збереження конфіденційності інформації, яка міститься в електронному адвокатському досьє є однією із суттєвих його переваг, враховуючи насамперед непоодинокі випадки як витребування судом документів, що можуть містити конфіденційну інформацію (у рішеннях Ради адвокатів України вказується, що це може становити непропорційне втручання у професійну таємницю адвокатів та призвести до порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини...) [10], так і порушення правоохоронними органами (зокрема, співробітниками САП і НАБУ) національних та міжнародних гарантій здійснення адвокатської діяльності, а саме: незаконне вилучення документів з помітками «адвокатське досьє», «адвокатська таємниця», зняття інформації з мобільних телефонів адвоката (в тому числі й з номеру, який зазначено в профайлі адвоката), перегляд всієї електронної пошти адвоката, копіювання всієї інформації з комп'ютерних пристроїв адвоката, або ж взагалі їх вилучення [11]. Лише протягом 2022 року представники комітету Національної асоціації адвокатів України із захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності 114 разів виїздили на слідчі (розшукові) дії, що проводилися у приміщеннях адвокатів

та отримали 59 звернень про порушення їх прав та гарантій адвокатської діяльності [12]. Проведення масових обшуків відносно адвокатів мало місце і у 2023 році [13].

Все це свідчить про переваги використання саме електронного адвокатського досьє, але за умови належного забезпечення безпеки як інформаційної діяльності, так і безпосередньо інформаційної інфраструктури [14, с. 118-120], яка активно використовується адвокатом, в тому числі й в умовах, коли судовими та правоохоронними органами порушуються гарантії здійснення адвокатської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Заборовський В.В. Конфіденційне спілкування адвоката зі своїм клієнтом як гарантія здійснення адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 66. С. 244-250. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.40>
2. Заборовський В.В. Деякі практичні аспекти забезпечення конфіденційного спілкування адвоката зі своїм клієнтом. *Visegrad journal on human rights*. 2021. № 4. С. 244-249.
3. Заборовський В.В. Обмеження конфіденційного спілкування адвоката зі своїм клієнтом за законодавством зарубіжних країн та практикою ЄСПЛ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 67. С. 287-291. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.55>
4. Заборовський В.В. Практика Європейського суду з прав людини щодо обмеження конфіденційного спілкування адвоката зі своїм клієнтом. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє: матеріали XI Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Одеса, 12 листопада 2021 р.)*. Одеса: Фенікс, 2021. С. 33-36.
5. Положення про адвокатське досьє: рішенням Ради адвокатів України від 4 серпня 2017 року № 169. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2017-08-04-r-shennya-rau-169_59d23b518e85f.pdf
6. Лежух Т. Вимоги, правила оформлення та зберігання адвокатського досьє. URL: <https://advokatpost.com/vymohy-pravylya-oformlennia-ta-zberihannia-advokatskoho-dosie-advokat-tetiana-lezhukh/>
7. Гриценко Л. Особливості формування адвокатського досьє в справах про ДТП в контексті роботи з доказами. 2023. URL: <https://www.hsa>

org.ua/blog/osoblivosti-formuvannia-advokatskogo-dosje-v-spravax-prodtp-v-konteksti-roboti-z-dokazami-liudmila-gricenکو

8. Наумова О.О. Ведення адвокатського дос'є в Україні. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. №28. С. 131-138. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/naumova_0009.pdf
9. Синеокий О.В. Високотехнологічне інформаційне право України Навчальний посібник. Х.: Право, 2010. 360 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/Posib_Sineokiy_2010.pdf
10. Про затвердження роз'яснення щодо дисциплінарної відповідальності адвоката у разі подання ним до суду копій документів, отриманих від клієнта під час здійснення адвокатської діяльності, на виконання ухвали суду про витребування доказів: рішення Ради адвокатів України від 15 листопада 2017 року № 243. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2017-11-15-r-shennya-rau-243_5a39139d5b2fd.pdf
11. Протиправний обшук та вилучення майна, яке є об'єктом адвокатської таємниці. 2021. URL: <https://advokatpost.com/protypravnyj-obshuk-ta-vyluchennia-majna-iake-ie-ob-iekтом-advokatskoi-taiemnytsi/>
12. Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ презентує звіт про діяльність у 2022 році. 2023. URL: <https://unba.org.ua/news/7854-komitet-zahistu-prav-advokativ-ta-garantij-advokats-koi-diyal-nosti-naau-prezentue-zvit-pro-diyal-nist-u-2022-roci.html>
СБУ провела масові обшуки адвокатів у Києві. 2023. URL: https://zib.com.ua/ua/154567-sbu_provela_masovi_obshuki_advokativ_u_kievi.html

Куривчак Тарас Тарасович

*аспірант кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5336-1684>*

ЗМІНИ У НОТАРІАЛЬНИХ ПОСЛУГАХ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Як ми знаємо, Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності, але повномасштабна війна (агресія) з боку Російської Федерації (держави-агресора) внесла суттєві корективи в усі сфери життя українців, і завдання органів держави, зокрема нотаріату, максимально враховуючи ці корективи, щоб забезпечити громадян можливістю реалізації своїх законних прав та інтересів [1].

В умовах війни, в яких опинилась Україна, серед нагальних завдань, які потребували миттєвого реагування з боку органів державної влади, було забезпечення захисту прав власності та інших речових прав громадян та юридичних осіб нашої держави. Негайно, після оголошення воєнного стану, було прийняте рішення про припинення роботи всіх Єдиних та Державних реєстрів, з метою збереження внесеної до них інформації та недопущення несанкціонованого доступу.

28 лютого 2022 року вже була прийнята Постанова Кабінету Міністрів № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», якою внесли зміни в діяльність нотаріату під час воєнного стану, і нотаріуси почали відновлювати свою роботу. У цій Постанові було дозволено робити заяви й довіреності без використання

спеціального бланка. Це розв'язало питання згоди батьків на виїзд дітей за кордон – це документи, які найчастіше оформлювалися в перші дні війни, як і довіреності на розпорядження майном чи представництво [2].

Згодом, вже 19 квітня 2022 року Міністерством юстиції України була прийнята Постанова № 480, на підставі якої відновлюється функціонування Єдиних та Державних реєстрів в умовах воєнного стану. Постанова регламентує порядок роботи реєстрів під час війни й вчинення нотаріальних дій щодо цінного майна нотаріусами. Згідно з цією Постановою, роботу реєстрів відновлено на територіях, де не ведуться бойові дії і які не входять до затвердженого Міністерством юстиції переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів в умовах воєнного стану [3].

Згідно Постанови №164, в першу чергу, були внесені зміни, які були пов'язані із тим, що було спрощено процедуру доступу фізичних та юридичних осіб до послуг, які надаються нотаріусами. Були змінені конкретні критерії, які висуваються до вчинення нотаріальних дій, при цьому, при вчиненні таких дій передбачено обов'язок дотримання законності та власне основних засад нотаріальної діяльності.

По-друге, з приводу питань спадщини, у період дії правового режиму воєнного стану, перебіг строку, який встановлено чинним законодавством для прийняття спадщини – зупиняється, а тому, для особи скасовується обов'язок звернутися до нотаріуса протягом 6 місяців з дня відкриття спадщини для її отримання.

По-третє, були включені обмеження для громадян та резидентів країни-агресора, а саме, заборона на видачу будь-яких документів громадянам та юридичним особам країни-агресора.

По-четверте, з урахуванням зазначеного, під час дії воєнного стану нотаріусам було дозволено посвідчувати довіреності та заповіти, засвідчувати справжність підпису на документах без використання спеціальних бланків нотаріальних документів, на звичайному папері. На білий бланк за допомогою комп'ютерної

техніки мають бути нанесені реквізити нотаріуса: зображення Державного Герба України, прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), найменування державної нотаріальної контори (для державного нотаріуса), адреса робочого місця, номер телефону, адреса електронної пошти.

По-п'яте, ця постанова надала можливість та повноваження посвідчувати довіреності (крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження корпоративними правами) та заповіти військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань, працівників правоохоронних органів та органів цивільного стану, командирам цих формувань (органів) або іншим уповноваженим командиром особам, з обов'язковою подальшою реєстрацією як довіреностей, так і заповітів у відповідних реєстрах.

Також, були врегульовані деякі питання щодо передачі невикористаних спеціальних бланків нотаріальних документів у разі припинення нотаріальної діяльності під час дії воєнного або надзвичайного стану. Збільшено термін такої передачі до 30 календарних днів, а також надано можливість передавати такі бланки не лише постачальнику, але й іншому нотаріусу.

Що стосується цифровізації, то у перспективі в електронному нотаріаті будуть зберігатися усі нотаріальні реєстри, а нотаріуси та клієнти матимуть власні кабінети. Це дозволить знайти необхідний документ за кілька кліків, що у свою чергу прискорить нотаріальне діловодство, а також збереже від шахрайських схем, адже система отримання необхідного документа буде проходити прозоро у системі, з діючими нотаріусами [2].

У зв'язку з вищенаведеним, можна зробити висновок, що у період дії воєнного стану нотаріат України зазнав кардинальних обмежень, які в умовах воєнного стану стали вкрай необхідними, особливо в питаннях спадкування, адже вони були введені з метою захисту основоположних прав, свобод та законних інтересів громадян України від насильницьких дій з боку країни-агресора.

Список використаних джерел:

1. Про Нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. №39.-.URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
2. Про деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 164 від 28.02.2022 року. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>
3. Постанова КМУ від 19.04.2022 №480 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» – URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF#Text>

Маркович Оксана Василівна
*студентка 1СТ, заочної форми навчання,
юридичний факультет, спеціальність «Право»*

Науковий керівник:
Менджул Марія Василівна
*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОВЕЛ СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дослідження даної теми я вибрала виважено, оскільки сімейне законодавство України надзвичайно важливе для кожної людини, адже воно регулює майже кожен її крок у житті: народження, становлення. Людські відносини в сімейному оточенні, шлюб, народження дітей, їх виховання, піклування про батьків.

В залежності від соціального розвитку суспільства, сімейне законодавство України розвивалося планомірно поряд з іншими галузями права. Однак, повномасштабна війна, розпочата російською федерацією – агресоркою, вплинула на все життя українського суспільства.

З введенням воєнного стану в Україні Указом Президента 24.02.2022 року, [1] наскільки можна оперативного на законодавчому рівні почалося приведення у відповідність норм у різних сферах суспільного життя, які вимагали насамперед закріплення змін для правового захисту громадян України.

Враховуючи та передбачаючи наслідки агресії, законодавцем були внесені зміни і в галузі сімейного права. Як свідчить практика, найчастіше виникали питання реєстрації шлюбу, народження

та смерті. Інші питання, передбачені сімейним законодавством стали менш актуальними, ніби відійшли на другий план. Найбільше доповнень до положень Сімейного Кодексу України було внесено саме в напрямку спрощень процедури реєстрації, зазначених вище фактів [2].

Хотілося б звернути увагу на закріплення в правовому полі саме нагальних фактів під час воєнного стану, а саме: реєстрація фактів народження, укладення шлюбу та смерті. З метою пришвидшення роботи, напрацювання певних напрямків, враховуючи різні обставини, що виникли уже і можуть далі накопичуватись, дослідженням цих питань почали займатися як законодавці, так і юристи-практики, адвокати, науковці. Відбувалися круглі столи, де обговорювалися особливості вирішення сімейних взаємовідносин під час воєнного стану.

Реєстрація народження

В період повномасштабної війни на території України законодавцем було спрощено реєстрацію народження дітей. Якщо раніше, в законодавстві було закріплено норму невідкладності реєстрації батьками дитини в органах ДРАЦС, але не пізніше одного місяця з дня її народження, з видачею Свідоцтва про народження, то в умовах воєнного стану для реєстрації народження дитини знадобиться лише паперове Медичне свідоцтво про народження за формою № 103/о. Дану новелу було затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 407 від 04.03.2022 «Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану» [3].

Вказане Медичне свідоцтво видається пологовим будинком або іншою установою охорони здоров'я, де були прийняті пологи. Якщо ж дитина народилася поза межами пологового будинку, то необхідну форму про перебування новонародженого під наглядом видає лікувальний заклад, куди має звернутися мати.

Новим є також те, що у випадку коли медичний працівник не може видати таке свідоцтво про народження в незалежних від нього обставин, то йому дозволяється виписати довідку в довільній формі викладення, де вказати основні дані та обставини на-

родження дитини. Така довідка складається у двох екземплярах – один передається матері, другий залишається на зберіганні в медичному закладі. В подальшому ця довідка буде прирівняна до закріпленої форми № 103/о.

Важливим також стало питання, коли дитинка народилася поза межами медичного закладу, адже під час активних військових дій, багато вагітних жінок знаходилися в укриттях. Як показує практика, реєстрація факту народження дитини відбувалася при нагоді в будь-якому органі ДРАЦС або у виконавчому органі сільської/селищної ради. Враховуючи швидкий перебіг подій під час воєнного стану реєстрація стала можливою без прив'язки до місця народження дитини або місця реєстрації проживання батьків.

Досить проблемним, але дозволеним став той факт, коли неможливо зареєструвати народження дитини у випадках смерті батьків, знаходження в зоні активних бойових дій, неможливості вийти з укриттів та інше, то зареєструвати факт народження можуть родичі, або інші особи.

Передбачено також і випадок, коли дитина народилася на тимчасово окупованій території України. В цьому випадку батьками дитини чи іншими зацікавленими особами слід подати до будь-якого суду (за межами такої території незалежно від місця проживання заявника) заяву про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, а разом з нею – належні докази. Для отримання свідоцтва про народження заявник подає до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану копію рішення суду про встановлення відповідного факту та паспорт громадянина України.

Слід також врахувати, що під час активних військових дій, багато громадян України перетнули державний кордон, як біженці. Серед них буди вагітні жінки, які уже народжували за кордоном. Є випадки, коли в них не було навіть документів. Виникає питання, як зареєструвати народжену дитину за кордоном від батьків – громадян України.

31 травня 2022 року в межах співпраці Вищої школи адвокатури та комітетів НААУ відбувся круглий стіл «Особливості вирі-

шення сімейних спорів під час воєнного стану». На цьому заході обговорювалися виклики для вирішення різних питань, що виникли перед громадянами під час воєнного стану. Що стосується питання реєстрації народження за кордоном дітей від батьків-громадян України, то роз'яснення щодо проблемних аспектів висвітлила професорка Марія Менджул.

Зазначалось, що «найголовнішою проблемою є те, що медичне свідоцтво про народження неможливо отримати на руки, а тільки онлайн, що унеможливує реєстрацію дитини в консульській установі згідно українського законодавства. Крім того, щоб вказати у документі батька дитини, необхідно пред'явити переклад свідоцтва про шлюб. Однак, тікаючи від війни, люди можуть забути в Україні таке свідоцтво. Як вирішити цю проблему? Якщо чоловік перебуває з жінкою за кордоном, вони можуть написати спільну заяву про визнання батьківства. Якщо жінка сама – треба робити запити з України та передавати поштою дублікати/витяги свідоцтва про шлюб з Реєстру. Потім, щоб вивезти дитину на територію України, потрібно звернутися до консульської установи з заявою про визнання дитини громадянином України» [4].

Укладення шлюбу

Як свідчать статистичні дані, під час воєнного стану в Україні зросла кількість реєстрації шлюбів. Поштовхом до цього послужила розумна думка про те, що слід упорядкувати сімейні питання, дивлячись на те, що багато як чоловіків і жінок пішли захищати державу. З правової точки зору, наслідки шлюбу дадуть можливість впорядкувати питання про виховання дітей, майно, спадкування.

В принципі, з початку військової агресії органи державної реєстрації актів цивільного стану працюють у звичному режимі, окрім тих, які знаходилися на території, де велися активні бойові дії і приміщення були фактично зруйновані. В такому випадку, реєстрація проводилася в існуючому відділу десь подалі від бойових дій.

Однак, враховуючи військовий стан, законодавець скоротив строк реєстрації шлюбу (на загальних засадах через місяць)

в межах пілотного проекту «Шлюб за добу». Правда й тут є деякі нюанси звернення пари у кінці робочого дня, один з наречених – іноземець.

Що стосується реєстрація шлюбу із військовослужбовцем, який боронить нашу державу і не може з'явитися до відділу реєстрації, законодавцем була прийнята цікава правова норма. Так, 07.03.2022 року Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову №213 «Про деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» [5]. Ця Постанова передбачає декілька аспектів, а саме:

- військовослужбовець подає заяву безпосередньому командирі, який засвідчує справжність підпису заявника і передає її до відділу реєстрації, де вже подана заява одним з пари;

- складення акту про укладення шлюбу безпосереднім командиром навіть без особистої присутності пари наречених, але з використанням засобів зв'язку з ними;

- реєстрація шлюбу може здійснюватися керівником медичного закладу, де перебувають або працюють наречені. В даному випадку можливо також задіяти засоби відеозв'язку з тим, хто відсутній.

Новим в порядку реєстрації шлюбу є також те, що шлюб може бути зареєстрований відділами ДРАЦС без особистої присутності нареченої (нареченого), якщо вони являються військовослужбовцями, поліцейськими та займають посади категорій посадовців, передбачених вище зазначеною Постановою.

В будь-якому випадку, такі акти про реєстрацію шлюбу пізніше передаються до відділу ДРАЦС, де складається паперовий актовий запис про шлюб та вносяться відомості до відповідних реєстрів.

Реєстрація смерті

На загальних підставах, державна реєстрація смерті проводиться відповідно до положень Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та Правил державної реєстрації актів цивільного стану, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5.

Разом з тим, Міністерство юстиції України наголосило, о реєстрація факту смерті здійснюється в будь-якому відділі державної реєстрації актів цивільного стану, який нараз працює незалежно від місця смерті чи проживання померлої особи.

Розглянемо факт реєстрації смерті осіб, які померли на території, де ведуться активні бойові дії.

Враховуючи теперішню ситуацію в Україні, 26.02.2022 року Міністерством юстиції України видано наказ №606/5 «Про внесення змін до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» [6]. Цим наказом передбачена екстериторіальність для вчинення реєстрації таких актів.

Також передбачено, що у разі якщо доступ до реєстру ДРА-ЦС буде відсутній, то державні органи роблять запис у паперовій формі, а коли доступ відновиться, то відомості вносяться до реєстру протягом 5 робочих днів.

Окрім того, 09.03.2022 року Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством охорони здоров'я України та Офісом Генерального прокурора було прийнято спільний наказ №177/450/46 щодо взаємодії при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України [7].

Важливим в цьому напрямку є те, що в залежності від обставин смерті, а також те, де особа померла, активністю бойових дій на певній території, лікарське свідоцтво про смерть може видаватися працівниками бюро судово- медичної експертизи.

Розглядається питання, коли у випадку смерті особи не має насильницької смерті, то необхідні документи щодо реєстрації надаються медичними закладами. Пророблений механізм, коли щодо особи є ознаки насильства, то в даному випадку документи оформлюють працівники Національної поліції та працівники бюро судово-медичної експертизи.

Враховуючи жорстоке ведення війни російськими військами на території України, задіяння важкої зброї, в результаті якої тіло особи може бути відсутнє або не знайдено. В такому випадку лікарське свідоцтво про смерть може бути неможливо оформити. У цьому випадку законодавство передбачає, що слід звернутися до

суду із заявою про встановлення факту смерті особи або оголошення її померлою. Для цього треба провести декілька дій, а саме:

- викликати органи Національної поліції України та екстреної медичної допомоги для фіксації факту звернення із повідомленням про смерть особи;

- провести огляд місця події;

- допитати сусідів, родичів, які стали свідками події.

Як свідчить практика, в багатьох випадках на окупованих територіях, територіях, де ведуться активні бойові дії, пояснення сусідів, родичів, що підтверджують факт смерті особи, є єдиним документом. Для цього в такому поясненні, слід найбільше зазначити даних про особу (вік, прізвище, ім'я, адреса, відомості про осіб, що склали такий документ, а також вказати внаслідок чого померла людина).

Вже пізніше, за результатами описаних подій та збору інших доказів, зацікавленими особами буде підготовлено звернення до суду про встановлення факту смерті особи. На підставі рішення суду здійснюється реєстрація смерті особи у органах ДРАЦС.

Підсумовуючи викладене, тішить те, наскільки швидко в цих важких умовах, українські правники, науковці об'єдналися для того, щоб виробити єдине бачення проблем, які звалилися на державу, громадян. Вбачається, що якщо будуть виникати якісь неординарні випадки, наші законодавці будуть і надалі швидко реагувати на ті чи інші події, щоб в подальшому захистити конституційні права наших громадян як в середині держави, так і по можливості за кордоном.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 05 листопада 2022р.)
2. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар.-К.:Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 64-216.
3. Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану: наказ Міністерства охорони здоров'я України № 407

від 04.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0407282-22#Text> (дата звернення: 05 листопада 2022 р.).

4. Адвокати обговорили особливості врегулювання сімейних спорів в умовах воєнного стану. URL: <https://unba.org.ua/news/7449-advokati-obgovorili-osoblivosti-vregulyuvannya-simejnih-sporiv-v-umovah-voennogo-stanu.html>. (дата звернення: 05 листопада 2022р.).
5. Про деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 року №213. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/deyaki-pitannya-derzhavnoyi-reyestraciyi-shlyubu-v-umovah-voennogo-stanu-213>(дата звернення: 05 листопада 2022 р.).
6. Про внесення змін до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні. Наказ Міністерства юстиції України від 26.02.2022 року №606/5. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-22> (дата звернення: 05 листопада 2022 р.).
7. Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України. Спільний наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України та Офісу Генерального прокурора №177/450/46 від 09.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text> (дата звернення: 05 листопада 2022 р.).

Мегеш Крістіна Крістіанівна
*студентка 1 курсу магістратури
юридичного факультету
спеціальність 293 «Міжнародне право»
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Науковий керівник:
Менджул Марія Василівна
*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ

Припинення шлюбу обумовлюється юридичними фактами через настання яких правовідносини, які виникли між подружжям з реєстрації дійсного шлюбу, припиняються. Відповідно до Сімейного Кодексу, а саме статті 106 підставами для припинення шлюбу є смерть одного з подружжя або якщо його було оголошено померлим, а також внаслідок розірвання шлюбу тощо [1]. В Україні право на розірвання шлюбу не є обмеженим на відміну від законодавств інших країн. Розірвання шлюбу можливе за спільною заявою подружжя або за індивідуальною заявою одного з подружжя.

Законодавством Великобританії визначена така підстава для розірвання шлюбу як його невідворотний розпад. Подружжя може звернутися до суду з спільною заявою або окремими додаючи до цього засвідчення, що шлюб невідворотно розпався. Зобов'язання надавати докази щодо цього немає.

У Туреччині суддя може прийняти рішення про розлуку подружжя, а не розлучення у випадках якщо він визначить можливість їх примирення у майбутньому. Згідно з статтею 171 Ци-

вільного кодексу Туреччини остаточне рішення про розлучення вноситься протягом 1-3 років на розсуд судді. Розлучена жінка не може законно вийти заміж знову протягом 300 днів після дати розірвання, за винятком випадків, коли нею отримано дозвіл суду на це [2].

Глава 2 Цивільного кодексу Туреччини передбачає такі можливі підстави для подання до суду позовів про розірвання шлюбу як подружнн зрада, загроза життю, дезертирство спільного житла протягом 6 місяців без поважної причини на це, психічний розлад, несумісність тощо. Отже, якщо один із подружжя залишає спільне житло і не повертається до нього протягом принаймні 6 місяців без поважної причини, а також не реагує на попередження судді покинута сторона може звернутися до суду для розлучення. Психічний розлад одного з подружжя має бути підтвердженим офіційним звітом медичного комітету з наданням фактів щодо їх відмови на отримання належного лікування для використання цього як підстави для розлучення.

Якщо шлюб тривав не менше одного року і подана спільна заява про розірвання шлюбу або один із подружжя звернувся до суду щодо розлучення та це є неоспореним іншим із подружжя, шлюб вважається недійсним. У таких випадках суддя вислуховує обидві сторони та затверджує досягнуту сторонами угоду щодо захисту дітей та фінансових справ. Суддя уповноважений вносити будь-які зміни в домовленості. Якщо обидві сторони погоджуються на ці зміни, приймається рішення про розлучення.

У Канаді діють дещо інші обмеження, а саме вони стосуються терміну відокремленого проживання подружжя. Федеральним законом Канади про розлучення вказано, що у разі окремого проживання подружжя протягом не менше одного року розірвання шлюбу можливе, а також як і у випадку з Туреччиною іншими підставами для розлучення вважаються подружнн зрада та фізична й психічна жорстокість, яка унеможлиблює спільне проживання між подружжям [3, с. 145].

Цивільним кодексом Франції визначені наступні підстави для розірвання шлюбу: у разі, якщо спільне сімейне життя було при-

пинене, якщо є взаємна згода подружжя або через винну поведінку одного з них. Для взаємної згоди діє обмеження, яке робить розірвання шлюбу протягом перших шести місяців неможливим. При спільній заяві надання причини розірвання шлюбу не потрібне, але подружжя повинне підтвердити бажання розлучитися у присутності судді, а також знову після закінчення випробувального терміну від трьох до дев'яти місяців.

Заява на підставі вини одного з подружжя подається у випадку, наприклад, подружньої зради або насильства, тобто відбулося порушення обов'язків і зобов'язань подружнього життя, які роблять шлюб неспроможним. Припинення спільного сімейного життя означає окреме проживання подружжя не менше шести років або настільки вагомій зміни у розумових здібностях одного з подружжя не менше ніж за останні шість років, що спільне життя більше неможливе.

На сьогоднішній день Філіппіни залишаються єдиною у світі країною, де ще не дозволено абсолютне розлучення. Розлучення технічно не є зовсім неможливим для всіх на Філіппінах так як є дозволеним тільки для мусульман, які складають приблизно 6 відсотків населення країни. Вони дотримуються окремої правової системи до якої входить Кодекс особистого статусу мусульман 1977 р. Зазначений Кодекс також відомий як указ президента №1083/1977, був прийнятий колишнім президентом Фердинандом Маркосом 7 лютого 1977 року.

Розірвання шлюбу для мусульман регулюється саме цим Кодексом та одночасно для іншого населення розлучення забороняється Сімейним кодексом Філіппін. Цим Кодексом також визнається розлучення між мусульманином та жінкою християнської віри, які одружилися за ісламськими традиціями. Це було підтверджено Верховним Судом у 2016 році. Згідно з статтею 29 Кодексу особистого статусу мусульман жінка може одружитися знову після розлучення тільки якщо вона дотрималася періоду «ідди» терміном 4 місяці та 10. Жінці заборонено виходити з дому у цей період [4].

Законодавством Польщі дозволяється розірвання шлюбу виключно судом за позовом одного з подружжя. Припинення спіль-

ного сімейного життя між подружжям має бути повним та тривалим для можливості розірвання шлюбу. Враховуються фізичні, економічні та емоційні стосунки подружжя. Дійшовши до переконання, що подружнє життя можна зберегти суддя уповноважений зупинити провадження у справі та надати час на примирення.

Одна з сторін може подати заяву до суду на відновлення зупиненого провадження не менше ніж через три місяці після його зупинення. Така заява може бути подана тільки протягом одного року з дня зупинення провадження. Після цього провадження у справі закривається судом. Повторне звернення до суду з метою розірвати шлюб залишається можливим.

Шлюб може бути розірваним у США тільки через суд. Законодавствами різних штатів встановлені власні строки з настанням яких подружжя має право розірвати шлюб. Найчастіше цей період неможливості розлучення становить 6 місяців, але він може бути починаючи від 6 тижнів і до 2 років. Наприклад, в Нью-Йорку за підставою «без вини», подружжя може звернутися до суду для розлучення тільки після окремого проживання протягом якнайменше одного року або якщо відбувся невідворотний розпад шлюбу протягом шести місяців.

У США також можливим є отримання дозволу на роздільне проживання чоловіка і дружини. Режим окремого проживання подружжя відомий як сепарація. Сепарація існує не тільки в США, а також і в праві Франції, Англії, Португалії тощо. Під сепарацією розуміється надання судом умовного, безстрокового призупинення дії шлюбу та вищевказаного дозволу. Так як дійсність шлюбу тільки призупинена, а не припинена укладення нового шлюбу однією із сторін у цей період є неможливим. Характерними наслідками сепарації є зупинення режиму спільності, адже майно набуте чоловіком та жінкою в цей період вже не є спільним, а окремим, також немає обов'язку спільного проживання, відповідальність за утримання дітей залишається рівномірною для обох сторін.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що основними підставами для розірвання шлюбу, які є зазначеними у законодав-

ствах різних держав є невідворотний розпад шлюбу, припинення спільного сімейного життя протягом тривалого періоду часу, подружня зрада, загроза життю одному з подружжя, а також психічна або фізична жорстокість однієї із сторін. У таких країнах як Туреччина, Канада, Франція, Польща та США діє обмеження, яке унеможливорює розірвання шлюбу протягом встановленого періоду часу з дня укладення шлюбу. В Україні такого обмеження немає. Досі неможливим є розірвання шлюбу для частини населення на Філіппінах.

Список використаних джерел:

1. Сімейний Кодекс України / Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. ст.135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення – 17.11.2022 р.)
2. Turkish Civil Code / Official Gazette No. 24607, dated 08.12.20019. Law № 4721.7/12/2002. URL: https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Turkish_Civil_Code.pdf (дата звернення – 16.11.2022 р.)
3. Менджул М. В. Порівняльне сімейне право: Навчальний посібник. К.: Видавн. ТОВ «РІК-У», 2021. С. 296.
4. PRESIDENTIAL DECREE № 1083, s. 1977. / The Code of Muslim Personal Laws / Official Gazette of the Republic of the Philippines. URL: <https://www.officialgazette.gov.ph/1977/02/04/presidential-decree-no-1083-s-1977-2/> (дата звернення – 18.11.2022 р.)

Медвідь Дарина Дмитрівна
*Студентка 1 курсу магістратури
юридичного факультету
спеціальність 293 «Міжнародне право»
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Науковий керівник:
Менджул Марія Василівна
*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКЛАДАННЯ

Проблема шлюбного договору є доволі актуальною темою для нашого життя, тому що саме за його допомогою розв'язується низка особистих майнових взаємин між особами, які перебувають у шлюбі. У нашій країні за раніше діючим сімейним законодавством майнові відносини подружжя регулювалися лише законом, признаючи все нажите подружжям у шлюбі спільною власністю. У випадку розлучення всі речі сім'ї повинні були ділитися порівно, тому що майно сім'ї формували предмети споживання, які мали невисоку матеріальну цінність.

Сучасні реалії суспільного життя вимагають такого оптимального регулювання шлюбних відносин, яке змогло б надати впевненості щодо свого майбутнього. Також слід зауважити, що на сьогоднішній день є досить актуальним питання про переконання суспільства в тому, що шлюбний договір є звичайним документом, який би значно скоротив час на розірвання шлюбу та розподілення сімейного майна. Інститут шлюбного договору існує в Україні з 1992 р., проте широких обертів він не набув, так

як в Україні його укладають не більше 10% громадян. З 2010 р. можливість укладання шлюбного договору закріплено у Сімейному кодексі у Главі 10 «Шлюбний договір».

Шлюбний договір – це цивільний правочин, що базується на домовленості наречених або подружжя відносно встановлення майнових прав та обов'язків подружжя на період існування та припинення шлюбу. Це лише один із можливих варіантів визначення поняття, проте відсутність єдиного правильного поняття у діючому Сімейному кодексі України (далі – СК України) зумовлює появу деяких труднощів у правовому розумінні шлюбного договору як такого. Ст. 92 СК України встановлює що шлюбний договір укладається між особами що подали заяву про реєстрацію шлюбу або подружжям [1].

Подружжя має знати, що по-перше, шлюбний договір є правочином, оскільки спрямований на зміну відносин між подружжям; по-друге, має спеціальний склад суб'єктів, якими можуть бути не тільки подружжя, які зареєстрували шлюб, але й особи, що вступають до шлюбу; по-третє, шлюбний договір має спеціальні вимоги до оформлення, а саме укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню; по-четверте, регулює специфічне коло відносин – тільки майнові відносини подружжя [2].

Шлюбний договір, на відміну від інших правочинів майнового характеру, нерозривно пов'язаний з особою його учасників, тому укладання зазначеного договору на підставі довіреності їхніми представниками визнається недійсним.

Системний аналіз статей 2, 9, 14 СК України дає підстави для висновку про існування особливостей у регулюванні відносин з реалізації подружжям (нареченими) майнових сімейних прав при укладенні шлюбного договору, а відповідно, виходячи із цих особливостей потрібно оцінювати і допустимість представництва під час укладення шлюбного договору. Частиною другою статті 238 ЦК України передбачено, що представник не може вчиняти правочин, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто тією особою, яку від представляє. Суб'єктами шлюбного договору можуть бути:

- 1) особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу (наречені);
- 2) подружжя (дружина та чоловік), а майнові відносини між подружжям (нареченими) є такими, що тісно пов'язані із особою, тому Верховний Суд доходить висновку, що шлюбний договір не може укладатись за дорученням, оскільки представнику заборонено вчиняти правочин, який може бути вчинений лише особисто тією особою, яку він представляє (частина друга статті 238 ЦК України).

Такий висновок сформовано у постановах Верховного Суду від 25 вересня 2019 року у справі № 757/10715/17-ц, від 15 травня 2019 року у справі № 522/25760/16-ц, від 05 квітня 2021 року у справі № 635/3825/17, від 01 вересня 2020 року у справі № 626/2014/17-ц[4].

У 2011 році правоохоронні органи відкрили кримінальне провадження за фактом розтрата на заводі. Коли підозра була пред'явлена директору Г., суд за поданням заводу як сторони у цивільному позові, санкціонував тимчасовий арешт майна екс-дружини директора Людмили Годлевської, оскільки існували підстави вважати, що придбані напередодні активи (дві квартири та інше майно) були набуті внаслідок злочинної поведінки.

У 2017 році Г. був засуджений. Суд зауважив, що нерухомість була придбана жінкою під час шлюбу із засудженим, тож видав наказ про її арешт та продаж. Оскарження такого рішення успіху не мало.

Тоді, посилаючись на ст. 1 (захист власності) Протоколу №1 Конвенції Л.Годлевська звернулася до ЄСПЛ. Вона оскаржувала наказ про арешт та продаж її нерухомого майна, виданий у зв'язку з засудженням її колишнього чоловіка.

Суд у Страсбурзі врахував, що шлюбна угода між заявницею та її екс-чоловіком не оскаржувалася, не була скасована чи розірвана. Жінка придбала та зареєструвала оскаржувані об'єкти нерухомості на своє ім'я. Вона була власницею за законодавством. Отже ця власність була «майном» заявниці у значенні статті 1 Протоколу № 1. А наказ про арешт і продаж є втручанням у право заявниці на мирне користування її власністю. І таке втручання

повинне мати чітку правову основу в національному законодавстві. Особливо якщо це стосується особи, яка не була ні обвинувачена у кримінальному провадженні, ні засуджена.

Як наслідок, оскільки уряд не навів жодного іншого положення, яке могло б обґрунтувати арешт та продаж майна заявників, Суд дійшов висновку про відсутність правової основи для цього заходу. Отже, мало місце порушення статті 1 Протоколу № 1 Конвенції.

З урахуванням цього ЄСПЛ постановив, що Росія повинна виплатити заявниці 5 тис. євро відшкодування моральної шкоди [7].

Шлюбний договір не укладається на конкретний період. Він починає свою дію з моменту офіційної реєстрації шлюбу та припиняє у разі його розірвання. Судом може бути встановлено недійсність такого договору повністю або частково. Крім того, особи можуть достроково його розірвати за взаємною згодою та в порядку, встановленому законодавством України.

Щодо практики укладання шлюбного договору в Україні варто відзначити, що громадяни ще не проявляють явної активності в укладанні цього договору. Це можна пояснити кількома причинами, серед яких:

1. Низька правова культура. На жаль, лише останніми роками питання укладання шлюбного договору стало привертати увагу українців, відповідно, науковці почали більш активно цю тему аналізувати і тлумачити.

2. Менталітет. Більшість українців досі не навчилися завбачливо ставитися до можливості порушення їхніх прав. Тобто в Україні «не прийнято» ділити майно ще до моменту укладення шлюбу з етичних міркувань.

3. Відсутність у молодого майбутнього подружжя власного майна. Соціально-економічна ситуація України викликає занепокоєння, адже молодь лише у малій кількості має власне майно, часто придбане за рахунок батьків або отримане у спадок. Здебільшого батьки оформлюють майно на власне ім'я.

Українці з пересторогою ставляться до необхідності укладення додаткових правочинів чи проводити якісь інші дії, що мають

на меті додатково убезпечити власні права. Також довіра до судової системи в Україні знаходиться на вкрай низькому рівні.

Шлюбний договір має бути спрямований на реальне настання тих правових наслідків, які ним обумовлені. При розгляді справ про поділ майна подружжя, в яких боржники намагаються ухилитися від виконання зобов'язань Верховний Суд послідовний у своїй позиції: «що поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання Серія ПРАВО. Випуск 67 96 судового рішення про стягнення боргу». Така ж позиція підтверджена Верховним Судом і при розгляді справ про визнання шлюбного договору недійсним, який також не може використовуватися як інструмент уникнення сплати боргу [8].

Шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище. У судових рішеннях неодноразово підреслювалося, що поняття «надзвичайно невігідне матеріальне становище» є доволі оціночним та має бути доведеним, а також встановленим у кожному конкретному випадку із врахуванням наявних доказів. У постанові Верховного Суду від 26 лютого 2020 р. було зауважено, що передання відповідачу у власність майна, вказаного у пунктах 4, 5 шлюбного договору поставило позивача у надзвичайно невігідне матеріальне становище. Це суперечить нормам матеріального права і стало підставою для визнання недійсними відповідних пунктів шлюбного договору [8].

Що стосується практики укладання шлюбного договору, то варто відзначити таке. Щорічно в Україні укладають шлюб понад 200 000 осіб, а рівень підписання шлюбного договору коливається в межах 5000–6000 шт. Перед укладанням такого договору майбутнє подружжя йде на консультацію до нотаріуса. Після детальної підготовки проекту договору йде процес його підписання. Щодо вартості всієї процедури оформлення шлюбного договору, то нотаріус бере кошти за консультацію, складання проекту договору та за його реєстрацію. Відповідно, весь обсяг дій оцінюється щонайменше від 1 500 до 10 000 грн. Як бачимо, це не надто ве-

лика сума для забезпечення себе від майбутніх проблем із поділом майна.

Підсумовуючи вище викладене, слід все ж таки визнати, що нажаль на сьогоднішній день шлюбний договір ще не отримав достатнього розвитку та поширення серед населення. Пов'язано це із багатьма причинами, перш за все психологічними, оскільки більшість заручених осіб напередодні одруження не бажають визначати «економічні відносини сім'ї».

Отже, шлюбний договір серед подружніх договорів займає особливе місце. По-перше, цей договір має найбільш комплексний характер і може вміщувати різноманітні умови, які стосуються майна подружжя або надання утримання одному з них. По-друге, шлюбний договір, на відміну від усіх інших договорів, може укладатися стосовно майбутнього майна подружжя. По-третє, суб'єктами шлюбного договору може бути не тільки подружжя, а й особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу. Молодим людям, які вирішують пов'язати своє життя, не варто забувати про можливість укласти шлюбний договір.

«Неправильність» шлюбних договорів пояснюється, перш за все, застарілими поглядами на шлюбні відносини, а їх несприйняття виникає здебільшого в оточенні того з наречених, хто йде до шлюбу без «зайвого майнового обтяження». Варто пам'ятати, що яким сильним не було б кохання подружжя, життя непередбачуване. А шлюбний договір заздалегідь визначить, як відбудеться розподіл майна при розлученні та допоможе зберегти власну гідність під час цього неприємного процесу.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 21–22. ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Дорошенко Л. М. Деякі аспекти укладання шлюбного договору. Форум права. 2013. № 4. С. 93–97.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

4. Верховний Суд. Велика Палата. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/C022681?an=180>
5. Червоний Ю. С. Правове регулювання відносин шлюбним договором. Юридичний вісник. 2011. № 1
6. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 320 с.
7. URL:<https://www.echr.com.ua/shlyubnij-dogovir-dopomig-zhinciniknuti-konfiskaci%D1%97-majna-za-virokom-eks-choloviku/>
8. Менджул М.В., Лета А.В. Правові підстави визнання шлюбного договору недійсним (аналіз судової практики). Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2021. Випуск 67. С. 93-96. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38894/1/20.pdf>

Менджул Марія Василівна,
*докторка юридичних наук, професорка,
заступниця декана юридичного факультету з наукової роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ОСОБЛИВОСТІ ОСПОРЮВАННЯ ФАКТУ БАТЬКІВСТВА ПІСЛЯ СМЕРТІ

Питання оспорювання батьківства та материнства не одноразово піднімалося науковцями та є предметом судової практики. З одного боку, СК України чітко врегулював строки позовної давності при оспорюванні батьківства та материнства. З іншого боку, доволі дискусійними є положення про можливість оспорювання материнства та батьківства після смерті. За таких умов інтерес до оспорювання можуть мати спадкоємці і вже на жаль, сформувалася різна судова практика. В умовах війни питання оспорювання батьківства набуває особливої актуальності, у тому числі і після смерті батька.

Право знати про своє генетичне походження впливає із ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Вказана стаття покладає на державу і низку позитивних обов'язків, у том числі і гарантування правового механізму визначення походження дитини та проведення відповідної державної реєстрації факту народження.

З одного боку, держава Україна поклала на батьків обов'язок невідкладно (не пізніше одного місяця) зареєструвати відповідний юридичний факт про народження. З іншого боку, передбачила для захисту інтересів дитини презумпцію батьківства, яка поширюється тільки на дітей, народжених у шлюбі.

Частиною третьою статті 136 СК України передбачено, що оспорювання батьківства можливе лише після народження дитини і до досягнення нею повноліття. Статтею 137 СК України містить особливості оспорювання батьківства після смерті особи, яка

записана батьком дитини. Зокрема, частиною першою вказаної статті встановлено, що якщо той, хто був записаний батьком, помер до народження дитини, то право на оспорування батьківства є у спадкоємців, але тільки у випадку, коли особа подала ще за життя до нотаріуса заяву про те, що вона не визнає батьківство. Вказане положення було обумовлене існуючою гарантією, закріпленою у ст. 136 СК України, зокрема імперативною заборогою оспорення батьківства під час вагітності жінки. Чоловік знаючи про це, вже має право подати відповідну заяву про невизнання батьківства до нотаріуса. У випадку смерті такого чоловіка, право на оспорування матимуть його спадкоємці.

В умовах війни чоловік, який перебуває у лавах ЗСУ, або через війну подружжя проживає у різних містах чи навіть різних державах, може і не знати про вагітність жінки, і не бути генетичним батьком, але в силу презумпції батьківства, ним записаним при реєстрації народження дитини. Окрім того, зростає ризик смерті чоловіків, і відповідно відсутність у них інформації та можливості подати заяву про невизнання батьківства нотаріусу.

Необхідно звернути увагу на положення ч. 3 ст. 137 СК України, яка передбачає, що у випадку коли є поважні причини того, що особа «не знала про те, що записана батьком дитини, і померла, то оспорити батьківство можуть її спадкоємці». Через формулювання «особа не знала про те, що записана батьком дитини, і померла» сформувалася помилкова судова практика, яка передбачає, можливість оспорити спадкоємцям факт батьківства, тільки у випадку коли померла особа, була ще за життя записана батьком дитини і не знала цього [1; 2]. Тобто, якщо особа загинула на війні чи померла з будь-якої іншої причини, і в силу презумпції батьківства (яка діє і десять місяців після смерті чоловіка, який перебуває у законному шлюбі), була записана після смерті батьком дитини застосувати ч. 3 ст. 137 СК України спадкоємцям для оспорення батьківства не можливо.

Вказаний підхід суперечить таким принципам як справедливість, розумність, правова визначеність та принцип найкращих інтересів дитини.

В силу гарантування найкращих інтересів дитини сформувався зарубіжний досвід при якому на державу покладається обов'язок визначити походження дитини. Наприклад, Закон про дітей та батьків Норвегії встановлює, що держава зобов'язана встановити, хто є батьком та матір'ю дитини (ст. 5). З аналізу норм Закону про батьківство Швеції, можна стверджувати, що так само закріплено принцип визначеності батьківства, оскільки розділ 2 вказаного акта покладає обов'язок на державу в особі комітету соціального забезпечення у разі якщо жінка не заміжня, визначити справжнього батька дитини [3, с. 205-206].

Принцип найкращих інтересів дитини не можна тлумачити так, що можуть бути створені перешкоди у з'ясуванні генетичного походження, а навпаки має гарантуватися передбачення правових інструментів встановлення достовірних даних.

Саме тому, вірним має бути тлумачення статті 137 СК України, що у випадку якщо через поважні причини особа не знала чи не могла знати про те, що записана чи буде записана батьком дитини, і померла, оспорити батьківство можуть її спадкоємці (дружина, батьки та діти).

У іншому випадку можлива ситуація правової невизначеності. Крім того, слід врахувати наявну ситуацію в Україні, повномасштабне вторгнення зумовило численні випадки роз'єднання подружжя через поважні причини як у середині України, так і за кордоном. Можливі випадки, коли чоловік жінки може загинути, а дружина у цей час перебувала на ранніх тижнях вагітності, він про це із об'єктивних причин знати не міг.

Саме тому, необхідно внесення змін до частини 3 статті 137 СК України, що будуть враховувати принципи сімейного права, усунуть «правовий вакуум» та сприятимуть утвердженню верховенства права, а саме доповненням її словами «чи не могла знати».

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного суду від 23 вересня 2020 року у справі № 202/4051/18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=91818604&>

- red=10000376b565af1a41fe95a1de1e1b0186b77a&d=5 (дата звернення: 10.04.2023).
2. Постанова Верховного суду від 14 серпня 2019 року у справі № 61-25367св18. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_14_08_2019_roku_u_spravi_760_6156_15_ts/ (дата звернення: 10.02.2023).
  3. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.

Петрус Аліна Вадимівна
*Студентка 1 курсу магістратури
юридичного факультету
спеціальність 293 «Міжнародне право»
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Науковий керівник:
Менджул Марія Василівна
*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ «НАЙКРАЩІ ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ»

Серед найбільш поширених категорій цивільних справ, що розглядаються національними судами виступають такі, що виникають з сімейних правовідносин, при чому ж переважна частина з них прямо або ж опосередковано зачіпає інтереси дитини у цій сім'ї. У вітчизняному законодавстві частіше за все ми зустрічаємо поняття «найкращі інтереси дитини». Тлумачення такого принципу відображено у різних нормативно-правових документах, як наприклад, Конвенція про права дитини 1989 року, в якій наголошується на тому, що не має значення в яких діях, що здійснюється насамперед самими батьками, опікунами чи піклувальниками, державними органами влади або ж приватними закладами, які наділені повноваженнями щодо соціального забезпечення і захисту чи іншими установами та посадовими особами, що їх представляють, завжди повинна приділятися особлива увага забезпеченню якнайкращих інтересів дитини [3]. Тобто повинен

бути наданий такий захист чи піклування, вжито всіх допустимих заходів, які б забезпечили благополуччя та усебічний розвиток дитини з врахуванням обсягу прав і обов'язків тих, з ким вона перебуватиме.

Принцип забезпечення «найкращих інтересів дитини» міститься у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року та деяких інших.

Комітет ООН із прав дитини акцентує увагу на тому, що концепція найкращих інтересів дитини є забезпечення повномасштабної та ефективної реалізації всіх прав, проголошених у Конвенції, усебічний розвиток дитини, оцінка найкращих інтересів дитини в кожному окремому випадку при дотриманні балансу «усіх елементів, необхідних для прийняття рішення в конкретній ситуації для конкретної дитини або групи дітей».

Імперативний характер носить норма ст. 9 Конституції України, відповідно до якої «чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, є частиною національного законодавства нашої держави» [1].

Згідно з ч. 3 ст. 51 Конституції України, сім'я, дитинство, материнство й батьківство охороняються державою [1]. Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України (згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України).

У практиці Європейського суду з прав людини принцип найкращих інтересів дитини постійно знаходить своє практичне втілення. Більше того, у практиці Європейського суду з прав людини інтереси дитини залежно від їх характеру та важливості можуть переважати інтереси батьків [6].

Так, виходячи з необхідності забезпечення однакового правозастосування у справах про визначення місця проживання дитини відповідно до вимог національного сімейного законодавства, а також врахування практики Європейського суду з прав людини, яка відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання

рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права, варто звернути увагу на таке.

01 липня 2017 року ЄСПЛ ухвалив рішення у справі «М. С. проти України», було виявлено порушення Україною права заявника, гарантованого статтею 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя» Конвенції 1950 р., у зв'язку з рішеннями національних судів про визначення місця проживання дитини заявника.

У п. 76 рішення «М.С. проти України» ЄСПЛ, спираючись на рішення у справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 р., зауважив, що під час встановлення найкращих інтересів дитини в конкретній справі необхідно враховувати: 1) в найкращих інтересах дитини є збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли доведено, що сім'я є непридатною або явно дисфункціональною; 2) в найкращих інтересах дитини – забезпечити її розвиток у безпечному, надійному та стабільному середовищі, яке не є дисфункціональним [6, с. 89].

Визначення того, яке саме рішення буде прийнято в «найкращих інтересах дитини», бере початок з оцінки та дослідження обставин справи.

До Свалявського районного суду було подано позовну заяву про визначення місця проживання дитини. Позивачем у даній справі виступив біологічний батько дитини, що народилася у цивільному шлюбі. Сімейні стосунки між батьками фактично припинені з 2019 року.

У зв'язку зі збройною агресією Російської федерації батько разом з дитиною вимушені були змінити попереднє місце проживання, а саме м.Маріуполь, що зазнало величезних руйнувань в період з 24 лютого поточного року. Відповідно рішенням Іллічівського районного суду м.Маріуполя на користь позивача з відповідки по справі було прийнято рішення про стягнення аліментів у розмірі $\frac{1}{4}$ заробітку, але не менше 50% від прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку.

Спираючись на законодавство, а саме: ч.1 ст.160 СК України: місце проживання дитини, що не досягла 10-річного віку визначається за згодою батьків. ч.1 ст.161 визначає, що якщо батьки,

які проживають окремо не дійшли згоди про те, з ким ким із них проживатиме дитина, дане питання може вирішуватися судом. Відповідно до ст.157 СК питання про виховання дітей вирішується батьками спільно. ч.2 ст.155 СК України говорить про те, що батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини.

Проживання дитини з позивачем на його думку відповідає її інтересам, він здатен утримувати його та забезпечити достатній рівень життя відповідно до потреб віку малолітнього сина. Разом з тим за ч. 4,5 ст. 19 СК України при вирішенні питання про визначення місця проживання дитини необхідно залучити орган опіки і піклування для надання необхідних відомостей та висновків по справі та доцільність залишення дитини з батьком. Окрім цього, якщо виходити з положень ч.1 ст.161 СК України вказується на необхідність з'ясувати прихильність дитини до кожного з батьків.

Враховуючи те, що увесь час дитина перебувала з позивачем, він просить суд врахувати такі обставини та прийняти відповідне рішення на його користь.

На даний час місцеперебування матері невідоме, зв'язок з нею відсутній, оскільки остання не покидала м.Маріуполь і не залишила жодних засобів зв'язку, тому у позивача і виникла необхідність визначення місця проживання дитини. Натомість елементами, що ускладнили процес є неможливість подання довідки з місця роботи позивача, так-як її отримати неможливо, що ставить під сумнів з'ясування матеріального становища батька. З іншого боку м.Маріуполь є тимчасово окупованою територією, а позивач та його малолітній син є внутрішньо-переміщеними особами на території Закарпатської області. Додатково позивач надав довідку по стан здоров'я дитини та довідку з місця навчання. Запевняв, що змінить місце роботи по місцю теперішнього проживання.

В судовому засіданні позивач підтримав позов повністю, просив задовольнити. Відповідачка в суд не з'явилася (пізніше було встановлено факт її смерті під час однієї з атак РФ в м.Маріуполь). Представник ООП надав суду необхідні документи: акт обстеження місця тимчасового проживання, протокол, що складався під

час зустрічі з дитиною та батьком, надано висновок про психічний стан дитини та про те, що між сином та батьком дійсно наявні тісні відносини, останній здатен дбати про дитину та виховувати її. Щодо визначення місця проживання з позивачем не заперечували. Вирішення питання залишено на розгляд суду, що дослідить відповідні матеріали цивільного провадження.

У практиці Верховного Суду України довгий час домінувала правова позиція щодо визначення місця проживання дитини з матір'ю, обґрунтована з посиланням на принцип 6 Декларації прав дитини від 20.11.1959 р. Визначення місця проживання дитини повинні розглядатися з урахуванням принципу найкращого забезпечення інтересів дитини в силу вимог статті 3 Конвенції про права дитини від 20.11.1989 року [4].

Сімейний кодекс України встановлює, що мати й батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини [2].

Врахувавши всі обставини, судом було ухвалено рішення на користь позивача. Суд дійшов висновку що дитина має жити з одним з батьків, який створив для неї більш сприятливі умови відповідно до Конвенції про права дитини, Сімейного кодексу України, Закону України «Про охорону дитинства» та практики ЄСПЛ, із яких випливає, що при вирішенні спору про визначення місця проживання дитини суд бере до уваги передусім інтереси дитини. Проживання сина з батьком буде відповідати найкращому забезпеченню інтересів дитини, що є пріоритетним при вирішенні цієї справи.

Отже, при вирішенні питань, що стосуються визначення місця проживання дитини першочергова увага має приділятися якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, і такий підхід цілком узгоджується з нормами Конституції України та законів України, міжнародно-правових актів та практики ЄСПЛ, тому всі суди України зобов'язані враховувати принцип найкращих інтересів дитини, розглядаючи справи, що стосуються прав дітей.

Список використаних джерел:

1. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Конвенція про права дитини 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
4. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/najkrashhi-interesy-dytny-aktualni-putannya-sudovoyi-praktyku/>
5. Матеріали цивільного провадження по справі №306/1510/22, пров. 2/306/556/22 Свалявського районного суду.
6. Менджул М.В. Зміст принципу найкращих інтересів дитини та його практичне застосування. *Науковий вісник національного університету*. С.87-91, 2019 р. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/919180.pdf>

Попович Корнелія Геннадіївна
магістр права юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗЕМЛІ В УМОВАХ ВВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Конституцією України визначено, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Також, основним законом нашої держави право на землю гарантується.

Законодавством України передбачено право громадян на безоплатну приватизацію земельних ділянок. Окрім конституції України, до законодавчих актів, які передбачають отримання земельних ділянок, зокрема шляхом безоплатної приватизації належать: Земельний кодекс України; Закон України «Про особисте селянське господарство»; Закон України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)»; Закон України «Про землеустрій»; Закон України «Про Державний земельний кадастр»; Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та інші нормативно-правові акти.

Набуття права власності на земельні ділянки шляхом безоплатної приватизації здійснюється на добровільній основі, шляхом передачі землі із державної чи комунальної власності у приватну.

Попри існування прямої норми закону (стаття 118 Земельного Кодексу України), що передбачає отримання безоплатно земельні ділянки, дане право в Україні було досить важко реалізувати, з огляду на різні негативні фактори, зокрема, такі як корупція та бюрократія. Проте, із початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України, реалізувати право на безоплатну прива-

тизацію земельної ділянки стало неможливим. Оскільки, Законом України від 24.03.2022 року № 2145-XI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», який набрав чинності 07.04.2022 року, внесені зміни до деяких законодавчих актів України, зокрема до Земельного кодексу України.

Відповідно до підпункту 5 пункту 27 Перехідних положень Земельного кодексу України встановлено, що під час дії воєнного стану земельні відносини регулюються з урахуванням таких особливостей: безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється [2].

Попри, нібито чітку законодавчо закріплену заборону передавати земельні ділянки у приватну власність у період дії воєнного стану, все ж на практиці виникли проблемні питання. Одне з них це як діяти особам які вже розпочали процедуру безоплатної приватизації, а саме отримали дозвіл на розробку проекту землеустрою, щодо відведення земельної ділянки та виголовили технічну документацію на земельну ділянку, що, варто зауважити, є платною послугою землевпорядних організацій, проте розпорядник земельної ділянки відмовляє у затвердженні проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки. Підставою для відмови, зазвичай є посилання на підпункт 5 пункту 27 Перехідних положень Земельного кодексу України. Проте, в таких діях розпорядників земельними ділянками вбачається порушення прав осіб, дозвіл на дозвіл на розробку проекту землеустрою, щодо відведення земельної ділянки вони отримали ще до введення на територію України воєнного стану.

З метою захисту своїх порушених прав особи, яким уповноважені органи відмовили у затвердженні проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки звертаються в суд. Так, за час дії на території України воєнного стану сформувалася позитивна для позивачів судова практика з даного питання. Оскільки суди переважно задовольняють позовні вимоги щодо зобов'язання

розпорядника земельної ділянки після закінчення воєнного стану на території України повторно розглянути клопотання заявника щодо затвердження проекту землеустрою про відведення земельної ділянки та передачі вказаної земельної ділянки у власність особи. Саме такий спосіб захисту прав позивачів на цей момент суди вважають належним та ефективним. Також, у судових рішеннях із зазначеного питання вказується про необхідність врахування висновків суду при повторному розгляді клопотання заявника.

Отже, під час діє режиму воєнного стану на території України заборонено здійснювати безоплатну передачу у приватну власність земель державної та комунальної власності, надавати уповноваженими органами виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, а також на розроблення відповідної документації. Проте, у випадку, якщо отримання особою дозволу на розробку проекту землеустрою відбулося ще до введення воєнного стану у нашій державі, то після його скасування чи припинення такий проєкт повинен бути затверджений у разі його відповідності вимогам законодавства. За період дії воєнного стану поширеною стала судова практика щодо зобов'язання уповноваженого органу повторно розглянути питання затвердження проекту землеустрою про відведення земельної ділянки у приватну власність.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Земельний кодекс України: Закон від 25.10.2001 № 2768-III *Відомості Верховної Ради України* 2002, № 3-4, ст. 27.

Ревуцька Ірина Емільвна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»

ЕЛЕКТРОННІ ФОРМИ РЕЄСТРАЦІЇ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Формування саме поняття «сімейного життя» полягає у спільному проживанні, веденні спільного побуту, тобто мова іде про осіб, які безперечно довіряють один одному і мають спільні інтереси та й необхідність у спільному співжитті. І не завжди це особи які закоханні чи мають романтичні почуття один до одного. Життя непередбачуване і в ньому можуть складатися дуже різні обставини. До прикладу, воєнні дії на території України. І саме тепер є надзвичайно актуальним питання легалізації таких спільних форм сімейного проживання. І звісно як результат їх реєстрація.

Що стосується осіб які бажають узаконити свої відносини та укласти шлюб то на період ведення воєнних дій та оголошення воєнного стану діє ряд спрощень. Подача заяви про бажання зареєструвати шлюб до органів реєстрації актів цивільного стану можна подати не тільки особисто але і через представника [1]. Це може бути представник нареченого або нареченої окремо чи їх обох. Для цього необхідна наявність поважних причин. Ними можуть бути перебування чоловіка і/або жінки на стаціонарному лікуванні, тривале відрядження тощо. Але вичерпного переліку в законодавстві не має. Подачі заяви про реєстрацію шлюбу за відсутності самої особи, яка бажає укласти шлюб, передую необхідність подати наступні документи: заява особи, яка бажає укласти шлюб, до ДРАЦС про реєстрацію шлюбу. Така заява повинна бути підписана і нотаріально засвідчена; нотаріально засвідчена дові-

реність на подання заяви про реєстрацію шлюбу представником, яка підтверджує повноваження представника щодо здійснення ним таких дій [2].

Наступною вже електронною формою є подача відповідної заяви про намір укласти шлюб на порталі «Дія» й одразу обрати місце, час, формат та зал, де пройде церемонія. Весь процес триває менше ніж 15 хвилин, а скористатися послугою можуть повнолітні українці, які мають електронний підпис. Щоб подати заяву про шлюб у «Дії», потрібно авторизуватися на порталі «Дія» та перейти у розділ «Сім'я», обрати послугу «Заява про шлюб», заповнити заяву, сплатити адміністративний збір, підписати заяву електронним підписом. В результаті партнер отримує посилання на заяву електронною поштою. Він має авторизуватися у кабінеті на порталі, перейти за посиланням з пошти та підписати заяву електронним підписом [3].

До речі, трохи забігаючи наперед, цього року саме через «Дію» була прийнята заява двох одностатевих партнерів [4]. Чи то помилка чи крок до майбутніх можливостей поки що не відомо.

На цьому законодавець не обмежився і надає ще один варіант подачі заяви про реєстрацію шлюбу в електронному форматі, а саме онлайн. Для цього необхідно скористатися вебпорталом «Звернення у сфері державної реєстрації актів цивільного стану». Чоловік та жінка можуть подати заяву про державну реєстрацію шлюбу онлайн та обрати будь-який відділ ДРАЦС, забронювавши зручний час для проведення державної реєстрації шлюбу. Особи переходять на сайт за посиланням: <https://dracs.minjust.gov.ua> та проходять первинну реєстрацію, потім, обирають відділ ДРАЦС, дату та час церемонії і оплачують послугу [5].

Що стосується вже самої реєстрації шлюбу то на період ведення воєнних дій теж існує ряд нововведень. Керуючись постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» на час дії воєнного стану, бачимо, що якщо один із наречених є військовослужбовцем, то державна реєстрація шлюбу може проводитися відділом державної реєстрації актів цивільного ста-

ну без особистої присутності такого нареченого (нареченої) [6]. Тобто є можливість укласти шлюб дистанційно, а саме без присутності нареченого або нареченої. Для цього необхідно військовослужбовцю подати відповідну заяву безпосередньому командирі, в якій обов'язково зазначити відомості про себе та наречену (нареченого). Ця заява одночасно є й підтвердженням факту надання згоди військовослужбовцем на укладення шлюбу.

Але в сучасних реаліях вкрай необхідним є узаконення і прийняття відповідних мір, стосовно, реєстрації не тільки такої форми сімейного співжиття як шлюб, але і реєстроване партнерство. Дане питання є дуже дискусійним і чомусь ще все виступає тригером для українського суспільства. Оцінюючи ставлення українського соціуму до реєстрованого партнерства суттєво змінилося. Адже ще в 2015 році підтримали необхідність узаконення таких зносин тільки 38% опитаних, то вже в 2021 ця цифра сягнула 58%. Багато хто путає і співвідносить такі партнерські зносини з шлюбними. Але насправді вони мають ряд відмінностей. Зокрема, це стосується права на усиновлення для таких реєстрованих партнерів.

В сучасних реаліях ми бачимо, що таке явище має місце бути, а це означає, що воно повинно бути врегульоване на законодавчому рівні. Хоча це вже не забаганка окремої групки людей, а реальна необхідність сучасності. Особи, які спільно проживають і ведуть спільний побут і мають спільне набуте майно не повинні бути обмежені у своїх правах. І тут слід зауважити, що мається на увазі не тільки одностатеві партнери але й особи різної статі. Чому це є важливим? Без узаконення відповідного сімейного життя у партнерів не виникає законних прав, щодо один одного і спільно набутого майно. А це призводить до дискримінації і обмеження прав людини.

Перший крок був проложений ще в листопаді 2015 року, Розпорядженням уряду №1393-р. [7]. Далі це питання знов піднялося у зв'язку з необхідністю реалізації норм Угоди про асоціацію з ЄС [8]. І зрештою світ побачив законопроект №9103 «Про інститут реєстрованих партнерств» [9]. На даний момент законопроект підтримали комітети з питань європейської інтеграції та циф-

рової трансформації. А це є дуже рішучим кроком. Адже комітет цифрової трансформації надав розгорнутий експертний висновок, де йдеться вже про можливість укладення партнерського договору і вдосконалення процесу подання такими особами заяви та отримання сертифікату про укладення партнерства через Дію.

Маємо також справу у Європейському суді з прав людини, до якого ще у 2014 звернулася українська одностатева пара, у зв'язку із захистом своїх прав. Якщо суд винесе позитивне рішення, то Україну притягнуть до відповідальності у вигляді сплати відшкодування шкоди, якої зазнали дані особи і внесення змін до вітчизняного законодавства, задля упередження наступних подібних порушень прав і свобод осіб згідно із статтями 14 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Подібне рішення було винесено стосовно Італії. Де одностатеві пари звернулися у зв'язку з не визнанням їх шлюбу, що був укладений закордоном у даній країні [10].

Незважаючи на ці факти ще все є ті які активно протистоять узаконенню та легалізації такого виду сімейного життя як реєстроване партнерство не зважаючи на світовий досвід. Легальні варіанти вирішення проблем в Європі та світі існують десятиліттями. У Данії в 1989 році був запропонований інститут цивільного партнерства як певна аналогія шлюбу для одностатевих пар з метою регулювання майнових, спадкових та інших питань, які регулюються сімейним правом для подружніх пар. Станом на 2019 рік його поширили в 16 країнах Європи та 19 штатах США. Крім того, нові партнерства більше не реєструють у Данії, Норвегії, Швеції, Фінляндії, Ірландії та Гренландії, оскільки там одностатеві шлюби дозволені законом. Загалом такі шлюби легалізовані на більшій частині Південної Америки та Австралії [11]. В Індії дозволені лише громадянські союзи, а в Китаї та росії немає навіть такого поняття як цивільне чи реєстроване партнерство. Таким чином, Україні варто зробити вибір і в цьому питанні, чи ми розвиваємося і крокуємо зі світом чи продовжуємо топтатися на місці та замовчувати існуючі факти, цим самим прирівнюватися до авторитарних імперій.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22.
2. Заяву про державну реєстрацію шлюбу можна подати через представника. URL: <https://minjust.gov.ua/m/zayavu-pro-derjavnu-reestratsiyu-shlyubu-mojna-podati-cherez-predstavnika>
3. Заява на шлюб. URL: <https://diia.gov.ua/services/zayava-na-shlyub>
4. Хотіли б відчутти себе рівноцінними, – в Україні ЛГБТ-пара подала заявку на шлюб в Дії. URL: https://24tv.ua/lgbt-para-ukrayini-podala-zayavku-shlyub-diyi_n2265158
5. Як подати заяву про державну реєстрацію шлюбу онлайн? URL: <https://minjust.gov.ua/m/yak-podati-zayavu-pro-derjavnu-reestratsiyu-shlyubu-onlayn>
6. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/213-2022-%D0%BF>
7. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 756-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-%D1%80#Text>
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та європейським союзом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
9. Про інститут реєстрованих партнерств: проект закону № 9103 від 13.03.2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497>
10. ЄСПЛ почав розгляд скарги щодо одностатевих шлюбів в Україні. URL: <https://hromadske.radio/publications/dlia-derzhavy-my-prosto-dvoie-cholovikiv-my-ne-zghodni-z-tsym-yespl-pochav-rozghliad-skarhyshchodo-odnostatevykh-shliubiv-v-ukraini>
11. Цивільні партнерства. Що це таке та чим відрізняються від шлюбу. URL: <https://dostyp.com.ua/novini/reystrovane-partnerstvo-yak-sposib-polegshiti-zhittya-sho-ce-take-ta-chomu-ce-ne-tilki-pro-lgbt-spilnotu/>

Холмогорова Лариса Василівна
адвокат, аспірант 3 року навчання
кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ВІДКРИТТЯ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ В РАДЯНСЬКІ ЧАСИ

Однією із новосформованих державних утворень на уламках Російської імперії була Українська Народна Республіка зі столицею в Харкові. На відміну від УНР зі столицею в Києві, «харківська» УНР було пробільшовицькою державою, з якої почався радянський період в історії України. В 1919 році Радянською Україною було видано «Тимчасове Положення про Народні Суди та Революційні Трибунали», яке вказувало, що всі цивільні справи розглядаються народними судами (ст. 35). Але в ньому ніде не регламентувалися питання відкриття провадження у справі. Це було не дивним, оскільки політика «військового комунізму», яка тоді проводилася фактично паралізувала весь цивільний обіг, з яким пов'язувалося виникнення спорів про право. Крім того, створювалися багато квазісудових органів, які в адміністративному порядку вирішували інші приватні спори, істотно зменшуючи підсудність народного суду в сфері цивільної юрисдикції. Так, житлові спори вирішували житлові камери, які створювалися при місцевих радах; земельні спори розглядали селянські земельні комітети; спори у сфері соціального страхування розглядали лікарняні каси, страхові органи, примирливі камери; трудові спори вирішували відділи праці місцевих рад [1, с. 131]. Більшовицькі правові реформи теж призводили до істотного зменшення навантаження на суд: ліквідація інституту спадкування в березні 1919 р. призвела до неможливості розгляду спадкових спорів;

заборона операції з нерухомістю, зумовила зникнення речових спорів; зменшення строків позовної давності з 10 років до 1 року також позбавила багато правових спорів можливості бути розглянутим в суді; реквізиції, націоналізації, муніципалізації, розкуркулення та секвестри вилучили з обігу багато предметів домашнього вжитку, що почали розподілятися планово, а не за допомогою приватної торгівлі, що, у підсумку, вплинуло на зменшення договірних спорів і т.д. Все вищевказане усунуло розробку спеціального нормативного акту в сфері цивільного судочинства. Проте, запровадження політики НЕПу в 1921 р. ситуацію змінило кардинально.

НЕП почав відроджувати ринкові відносини та все, що з ними було пов'язано. Радянська держава була зацікавлена в припиненні волюнтаризму та упорядкування життя стабільними правовими формами. Для цього потрібно було неухильно дотримуватися радянських законів. Їх порушення викликало правові спори, у тому числі й приватного характеру, що змусило владу подумати над формуванням галузі цивільного процесуального права, яка на той перебувала в занедбаному стані, оскільки навіть не мала свого базового кодифікованого акту. Саме це і призвело до прийняття першого в історії Радянської України ЦПК в 1924 р. У ньому багато правових конструкцій та інститутів були запозичені з Статутом цивільного судочинства (СЦС) 1864 р., але, разом із тим, була своєрідність, нехарактерна для попередніх періодів.

В дусі класової політики більшовики позбавили права на позов надзвичайно велику кількість осіб: 1) жодні правові спори, які виникли до 7 листопада 1917 р. не можна було розглядати в народному суді, а початі спори треба було припиняти; 2) майно, яке було вилучено актом органу державної влади, у тому числі й несудового органу (націоналізація, реквізиція, муніципалізація, розкуркулення, конфіскація) не можна було вимагати через суд [2, с. 14]. Отже, право на судовий захист радянські закони гарантували не всім особам. Подібний підхід нагадує феодалські часи, де цілі прошарки населення були позбавлені права на позов.

Згідно ст. 75 ЦПК УСРР 1924 р. позовну заяву можна було подати до суду в письмовій або усній формі (усна форма була перед-

бачена СЦС 1864 р. при зверненні до мирових судів – ст. 51). В останньому випадку так відкрити провадження можна було тільки в народному суді (рівень повіту), тобто суді, який розглядав цивільні справи з ціною позову до 1000 руб. (ст. 23 ЦПК УСРР 1924 р.). Усний позов записувався в протокол суддею або секретарем та підписувався першим і заявником. Усна форма звернення до суду була залишена в силу неграмотності значної частини населення того часу, задля доступності до правосуддя.

В порівнянні з попереднім періодом реквізити позовної заяви були спрощені. Так, не вимагалось здійснювати посилення на статті закону, що підлягав застосуванню, підписувати позовні заяви та подавати разом із позовною заявою докази (достатньо було на них тільки посилатися в тексті позовної заяви – ст. 76 ЦПК УСРР 1924 р.). Відсутність серед реквізитів позовної заяви підпису спонукало суд кожного разу перевіряти авторство документу. Це можна було зробити тільки шляхом опиту самого позивача в судовому засіданні. За подання позовної заяви сплачується судове мито та гербовий збір (ст. 34, 40 ЦПК УСРР 1924 р.). Аналогічні платежі передбачав СЦС 1864 р. Судове мито можна було оплатити грошима або судово-митними марками, які наклеювалися на позовну заяву [2, с. 63].

При недотриманні вищевказаних вимог написання та оплати позовної заяви вона залишалася без руху, суддя визначав строк усунення недоліків і якщо порушення не виправлялося, позовна заява вважалася «не поданою» (ст. 81 ЦПК УСРР 1924 р.). Цікаво, що даний кодекс не передбачив інститут «повернення позовної заяви» на стадії відкриття провадження у справі, хоча вчинення такої дії передбачалося тільки в одному випадку: при порушенні правил підсудності (ст. 31 ЦПК УСРР 1924 р.). Також законодавчо не було визначено, яким документом суд повинен був приймати позовну заяву до розгляду: тільки у випадку непідсудності справи суд повинен винести резолюцію (ст. 31 ЦПК УСРР 1924 р.).

Репресії радянської влади проти інтелігенції, до яких можна було віднести юристів, призвели до того, що останніх залишилося мало, а ті що були відмовлялися співпрацювати з народними су-

дами. Реалізувати принцип змагальності на практиці було практично неможливо, що стало одним із факторів наділення радянського суду слідчими засадами в процесі встановлення обставин справи та розгляду цивільної справи по суті. Зокрема, ст. 5 ЦПК УСРР 1924 р. вказувала, що суд повинен активно сприяти працюючим в захисті їхніх прав «аби юридична неосвіченість, малограмотність та інші подібні обставини не могли бути використані їм на шкоду» [2, с. 23]. Саме в цей час почали закладатися істотні обмеження принципу диспозитивності в радянському цивільному процесі та надання державі права втручатися в приватні, тобто цивільні справи громадян. Зокрема, незважаючи на те, що ст. 2 ЦПК УСРР передбачала, що суд приступає до розгляду справи не інакше як за заявою зацікавленої сторони, була передбачена можливість прокурора відкрити провадження у будь-якій категорії цивільної справи, якщо цього вимагає «охорона інтересів держави або працюючого класу» [2, с. 13]. Прокурор у радянському цивільному процесі задля дотримання всіма радянських законів починає здійснювати свою сумнозвісну «функцію загального нагляду», у тому числі й за суддями.

В 1929 році був прийнятий та введений в дію новий ЦПК УСРР. Істотних змін до процедури відкриття провадження у позовній справі не було зроблено, але певні новели мали місце:

1) була передбачена процедура обов'язкового досудового врегулювання спору як умови реалізації права на позов. Так, трудові спори спочатку мали розглядати розціночно-конфліктні комісії (ст. 25 ЦПК УСРР 1929 р. [3, с. 17]); позови до державних органів та кооперативних організацій про відшкодування за каліцтво чи смерть спочатку повинні розглядати означені суб'єкти, що є відповідачами у справі (ст. 90 ЦПК УСРР 1929 р. [3, с. 32]). Доказом дотримання цієї процедури була довідка про відмову задовільнити претензії позивача або довідка, яка вказує, коли була подана претензія, щоб побачити чи не сплив місячний строк для відповіді. Якщо до позовної заяви подібний доказ не буде додано, суд її перенаправляв до відповідного державного органу чи кооперативної організації для розгляду;

2) реквізити позовної заяви поповнилися двома пунктами: появилася вимога вказувати перелік додатків до позовної заяви та необхідність її підписувати позивачем (ст. 91 ЦПК УСРР 1929 р. [3, с. 33]). Проставлення підпису як обов'язкового реквізиту вирішувало проблему авторства документу, що можна було тільки вітати;

3) були передбачені категорії цивільних справ, в яких не вимагалось подавати копії доданих до неї документів. Раніше вимога подавати копії позовної заяви та доданих до неї документів поширювалася на справи, які розглядаються в окружних судах та Верховному Суді (у зв'язку з утворенням молдавської автономії у складі УСРР дана вимога була поширена і на Головний суд АМ-СРР). Тепер передбачено, що у випадку складності справи подібне правило може бути застосовано на вимогу судді під час розгляду цивільних справ у народному суді повіту. Проте, якщо відповідачем виступає державна установа або підприємство, то достатньо подати копію позовної заяви, а копії додатків не вимагається. Жодні копії, у тому числі й позовної заяви, не треба було подавати при стягненні заробітної плати та відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або смертю (ст. 93 ЦПК УСРР 1929 р. [3, с. 33-34]).

В 60-х роках в Україні була проведена масова кодифікація радянського права, яка не оминула галузь цивільного процесуального права. В 1963 р. був прийнятий новий ЦПК УРСР, який частково змінив порядок відкриття провадження у справі позовного характеру:

1) позовну заяву можна було подати виключно в письмовій формі, до якої вимагалось обов'язково додавати всі наявні письмові докази (ст. 137 ЦПК УРСР);

2) було передбачено інститут відмови у прийнятті позовної заяви (ст. 136 ЦПК УРСР), але одні підстави відмови давали можливість звертатися з аналогічним позовом у майбутньому (неодержання позасудового порядку вирішення спору; порушення правил підсудності; подання позову недієздатною особою або неуповноваженою особою), а інші – ні (справа раніше розглядалася судом, товаришським судом, є договір про передачу спору на вирішення третейського суду тощо). Цікаво те, що інститут відмови діяв поряд з інститутом повернення позовної заяви та її залишен-

ня без руху (ст. 139 ЦПК УРСР). Спільним для всіх цих трьох інститутів було необхідність винесення судом мотивованої ухвали з цього приводу;

3) безпосередньо закон не вимагав виносити ухвалу про прийняття позовної заяви, але день її прийняття стає відправною точкою для спливу строку підготовки цивільної справи до судового розгляду (ст. 146 ЦПК). Варто зауважити, що попередні два кодекси 1924 та 1929 років взагалі не виділяли підготовку в цивільній справі як один із етапів її розгляду. Отже, законодавчо було визначено момент, який завершує відкриття провадження у справі та її перехід в наступну стадію, що наближає її до сучасних форм;

4) розширюються коло осіб, які можуть звернутися з позовною заявою в інтересах інших осіб. Тепер, окрім прокурора до них належать органи державного управління, профспілки, державні підприємства, установи, організації, колгоспи, інші кооперативні організації, їх об'єднання, інші громадські організації або окремі громадяни, які можуть звернутися до суду з заявою на захист прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб (ст. 121 ЦПК УРСР) [4].

Список використаних джерел:

1. Історія держави і права України. Частина 2: Підруч. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 ч. / А.Й. Рогожин, М.М. Страхов, В.Д. Гончаренко та ін.; За ред. акад. Академії правових наук України А.Й. Рогожина. Київ: Ін Юре, 1996. 448 с.
2. Гражданский Процессуальный Кодекс. Текст и практический комментарий. Практика Верховных Судов УССР и РСФСР и литература по Гр. Процессу по 1 ноября 1925 г. / Сост. Ф. Шостя ; ред. и пред. А. И. Строева. изд. 2-е доп. и перераб. Харьков: Юридическое издательство НКЮ УССР, 1925. 367 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс УСРР. (в редакції 11 вересня 1929 року). Харків: Юридичне видавництво НКЮ УСРР, 1930. 149 с.
4. Цивільно-процесуальний кодекс Української РСР: закон Української РСР від 18.07.1963. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1501-06/ed19960311/conv#o552> (дата звернення: 29.11.2022)

Чепис Олеся Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ ТЕМАТИКИ В ОБ'ЄКТАХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Проблема використання патріотичної тематики в об'єктах інтелектуальної власності під час воєнного стану є актуальною та водночас складною, адже тут дуже тісно переплітаються особисті немайнові права творців, суспільні інтереси, етичні та моральні принципи і безпосередньо формальні вимоги Закону.

Попри воєнний стан, сьогодні ми спостерігаємо неабиякий розквіт патріотичної творчості. Деякі твори миттєво стають культовими, а байрактари, петріоти, джавеліни та хаймарси оспівуються в піснях. Під впливом цього розповсюдженою стала думка: «Навіщо питати дозволу на використання патріотичного зображення, якщо воно мотивує суспільство та армію, а отримані кошти ідуть на допомогу ЗСУ?» І тут правники стикаються із дилемою: слідувати букві Закону та захищати інтереси творця чи ігнорувати порушення, зважаючи на суспільний інтерес? Протягом останнього року в Україні мали місце два протилежні підходи до вирішення проблеми використання творів на військову тематику. Перший кейс – незаконне використання поштової марки, права на яку налажать УкрПошти. Трохи передісторії: Укрпошта оголосила конкурс на дизайн поштової марки, за назву якої було обрано вислів: «Русский военный корабль...». На конкурс надіслали свої ескізи близько 500 художників. Перемогу отримав макет кримського художника Бориса Гроха, який

після окупації Криму в 2014 році переїхав до Львова. На основі цього макету було створено поштову марку, випуск якої відбувся 12 квітня 2022 року. 22 квітня комплект марок у конверті з автографом Романа Грибова був проданий на благодійному аукціоні Укрпошти за 5 млн гривень. Отримані гроші компанія пожертвувала на потреби української армії. Ця марка стала мегапопулярною і її зображення почали масово використовувати як символ незламності України. Однак у марки є правовласник – УкрПошта, яка уклала договір з автором зображення (художником Грохом), відповідно до якого УкрПошта отримала досить широкий перелік майнових прав (в т.ч. створення NFT, використання зображення у похідних творах, використання з метою реклами тощо), сплативши фіксовану суму автору. УкрПошта не очікувала такого ажіотажу, бо це насправді унікальна ситуація. Проаналізувавши способи і масовість незаконного використання УкрПошта (правовласник) *прийняла рішення не боротися з незаконним використанням зважаючи на контекст* – зображення відображає героїчний дух, символізує незламність та демонструє патріотизм, а отже, під час війни виконує важливу функцію. Єдине, за чим ретельно слідкує УкрПошта, це щоб ніхто не виготовляв саме марки з цим зображенням, оскільки це знецінює даний об'єкт серед колекціонерів та філателістів. Тож у даному кейсі *правовласники поступилися приватним інтересом на користь інтересу суспільному*. Другий кейс – незаконне використання робіт (картин) художниці Маріанни Пашук. Її твори, так само як в попередньому випадку, не використовувув хіба лінивий. Однак, художниця вирішила захищати свої права. Першу претензію про припинення порушення авторського права адвокатом художниці було направлено приватному підприємству «КОМПАНІЯ СКАТ», яке використало твори «Киця воїн» та «Кіт привид Києва» на обкладинках щоденників без дозволу. У результаті перемовин було укладено договір про виплату компенсації за використання твору, а порушення прав – припинено. Аналогічні перемовини наразі ведуться щодо інших незаконно використаних зображень. *Позиція художниці тут однозначна:*

війна – не привід порушувати авторські права. Тож на двох прикладах бачимо два абсолютно різні підходи.

Ще однією серйозною проблемою, з якою стикнулися правники у сфері інтелектуальної власності є те, що протягом останнього року на реєстрацію подано величезну кількість торговельних марок, у яких так чи інакше присутні символи війни: «Герої не вмирають», «Азовсталь», «Привид Києва» і т.д. В чому тут проблема? Всі вони викликають підвищений інтерес суспільства, однак їх використання часто є недоречним. До прикладу, подана на реєстрацію ТМ «Буча-комбуча» для алкогольних напоїв, яка при продажу супроводжується епітетом «героїчна»: з одного боку, заявка подана на реєстрацію до вторгнення РФ, тобто формально немає підстав відмовляти в її реєстрації. Однак на сьогодні в силу трагічних подій річної давності реєстрація такої ТМ суперечитиме суспільній моралі та викликатиме негативну реакцію українського суспільства. Оскільки в Україні триває війна, бачити в цей час рекламу чи брендинг, який спекулює на війні, вкрай некоректно. Тому повинен існувати фільтр, який не допускати видачу охоронних документів на такі позначення. Ця функція покладається на Національний офіс інтелектуальної власності (УКРНОІВІ), який ухвалює рішення про можливість реєстрації певної торговельної марки. Розуміючи цю проблему, в Парламенті зареєстровано законопроект № 9128 «Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження використання патріотичної тематики при реєстрації торговельних марок та в рекламі» [1]. Пропонується внести зміни до статті 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та до статті 8 Закону «Про рекламу», якими зокрема встановити, що не можуть одержати правову охорону та не можуть бути зареєстровані як торговельні марки позначення, що відтворюють повністю чи частково назви подій, пов'язаних із здійсненням заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування російської збройної агресії; відтворюють назви населених пунктів та місцевостей, постраждалих унаслідок російської збройної агресії,

а також місць (населених пунктів чи їх частин), що є загальноновизнаними символами стійкості та героїзму Українського народу (крім випадків використання таких назв в адресах, а також реклами торговельних марок, зареєстрованих до 24 лютого 2022 року); містять згадування бойових дій та військових операцій, за можливості їх ідентифікації на місцевості, пов'язаних із здійсненням заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування російської збройної агресії; відтворюють найменування виробників, назв типів і видів озброєння, військової і спеціальної техніки; відтворюють назви родів військ, військових підрозділів Збройних Сил України, інших створених відповідно до законів України військових формувань (підрозділів); відтворюють привітання, які визначені законодавством як офіційні для Збройних Сил України, інших створених відповідно до законів України військових формувань. Як бачимо, у законопроекті закладено оціночне поняття «загальноновизнані символи стійкості та героїзму українського народу». Вважаємо, що на практиці виникнуть проблеми з його трактуванням, адже насправді буде складно визначити, які населені пункти та місцевості постраждали внаслідок збройної агресії? Чи постраждали, скажімо, Київ, Львів чи Одеса? Така невизначеність сприятиме виникненню різних підходів під час проведення експертизи при реєстрації торговельної марки. Хочемо зауважити, що і без прийняття закону на основі законопроекту № 9128, законодавство України дає можливість здійснювати захист від неправомірного використання воєнно-патріотичної символіки. Зокрема ч. 1 ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» передбачає, що «правова охорона надається торговельній марці, яка не суперечить публічному порядку, загальноновизнаним принципам моралі, вимогам Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» і на який не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони, встановлені цим законом. Крім того, ст. 6 *quinquies* C (1) Паризької

конвенції про охорону промислової власності зазначає: «Щоб визначити, чи може бути знак предметом охорони, необхідно враховувати *всі фактичні обставини*, особливо тривалість застосування знака» [2].

У ІР-законодавстві завжди існувало правило, що не реєструються як ТМ позначення, що суперечать принципам моралі. Мораль є категорією, що віддзеркалює рівень свідомості та головні потреби суспільства. Мораль є динамічним явищем, яке трансформується залежно від економічного, інформаційного, культурного, духовного розвитку суспільства або індивідів [3, с.407]. Тобто мораль не статична, вона завжди змінюється залежно від потреб та відчуття соціуму. Зараз вкрай важливо зберегти правильне та шанобливе ставлення до трагічних подій в Україні, до всього та всіх, хто наближає нашу перемогу, до військових і цивільних, до постраждалих від війни тощо [4]. Перевірка позначень при поданні їх на реєстрацію в Європейському Союзу на предмет відповідності абсолютним критеріям охороноздатності, серед яких суперечливість публічному порядку або принципам моралі передбачена п.ф ч.1 ст. 7 Регламенту ЄС №2017/1001. Серед основних «червоних ліній», які обмежують свободу вираження у торговельних марках, зокрема такі:

1) оцінюючи позначення, експерти намагаються дотримуватись певного балансу між свободою слова та самовираження в підприємницькій діяльності та дотриманням публічного порядку та принципів моралі. Вони дають оцінку позначенням з точки зору сприйняття людьми з нормальним рівнем чутливості та толерантності;

2) окрім моральних міркувань, береться до уваги також міркування державної політики та оцінюється ризик спричинити суспільні заворушення використанням таких позначень;

3) кожне позначення оцінюється експертами окремо відповідно до норм законодавства і незалежно від попередніх прецедентів щодо реєстрації схожих позначень. Реєстрація однієї торговельної марки зі спірним значенням чи словом не гарантує іншому заявникові позитивну реєстрацію його схожого позначення;

4) зміст позначення не повинен спонукати до дій, заборонених законом, або прославляти їх; не може нести очевидну образу по відношенню до певної верстви людей, раси, релігії, культури тощо;

5) окрема увага звертається увага на перелік товарів та послуг, для яких реєструється торговельна марка, та потенційне розміщення товарів чи послуг – у місцях загального доступу або для обмеженого кола осіб [5].

Загалом експерти у своїх рішеннях зазначають, що буває надзвичайно важко встановити, коли знак перетинає кордон, адже сприйняття цих кордонів для кожного є різним. А судовий розсуд і судове тлумачення можуть призводити до зміщення меж таких кордонів (розширення або, навпаки, звуження).

У якості підсумку зауважимо, що ми відстоюємо позицію, що війна і справді не є приводом порушувати чи нехтувати правами інтелектуальної власності. Однак під впливом війни суспільна мораль та суспільні інтереси зазнали істотних змін (що до 24.02.2022 було нормальним, сьогодні є неприйнятним) і правники повинні це враховувати. При цьому важливо усвідомлювати той факт, що сенс моралі як соціокультурного феномену полягає у співвідношенні інтересів індивідів та соціуму. На нашу думку, війна – це саме той випадок, коли варто відійти від вузького позитивіського тлумачення норм на користь морально-етичних міркувань та ситуації в країні.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження використання патріотичної тематики при реєстрації торговельних марок та в рекламі: законопроект № 9128. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41592> (дата звернення: 05.04.2023).
2. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 05.04.2023).
3. Сидоренко О. М. Право та мораль як основні способи правового впливу на поведінку суб'єктів. Правовий вплив на неправомірну поведін-

ку: актуальні грані: монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова; МОН України, НУ «ОЮА», Каф.крим. права та ін. крим.-прав. дисциплін Миколаїв. ін-т. права, ПРЦ НАПрНУ, ГО «Всеукр. Асоціація крим. права». Миколаїв: Ліон, 2016. С. 405-420.

4. Символи війни під заборону? Які недоліки цієї ідеї. <https://mind.ua/openmind/amp/20255366-simvoli-vijni-pid-zaboronu-yaki-nedoliki-sieyi-ideyi> (дата звернення: 05.04.2023).
5. ТМ ЄС – критерії публічного порядку та принципів моралі. <https://synergy.ua/tm-yes-kryteriyi-publichnogo-poryadku-ta-pryncypiv-morali/> (дата звернення: 03.04.2023)

П78 **Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації:** матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (13 квітня 2023 р., Ужгород-Піза) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. С.Б. Булеци, М.В. Менджул. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2023. 100 с.
ISBN 978-617-8321-03-1

У науковому збірнику опубліковано матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації», що відбулася 13 квітня 2023 р. у змішаному форматі на базі двох університетів – Ужгородського національного університету та Університету Пізи.

Для наукових та науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, студентів правничого напрямку, юристів-практиків, усіх, хто цікавиться питаннями юриспруденції.

УДК 347.121.2

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ОСОБИ ТА ПРАВ НА
ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ**
*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
(13 квітня 2023 р., Ужгород-Піза)*

За заг. ред. С.Б. Булеци, М.В. Менджул.

Підписано до друку 26.04.2023. Формат 64x84/16. Папір офсет. Друк цифр.
Гарнітура CharterITC. Умовн. друк ар. 5,8. Тираж 100 прим. Зам. № 64.

Редакційно-видавничий відділ ДВНЗ «УжНУ».
88000, м.Ужгород, вул. Заньковецької, 89.
E-mail: dep-editors@uzhnu.edu.ua

Видавництво Ужгородського національного університету «Говерла».
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.

*Свідцтво про внесення до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3т № 32 від 31 травня 2006 року*